

Almanya'da *İmparatorluk* Tartışmaları: Bayat bir Teori Kokteylinden Tadınca...

Emre Arslan

Frederich Jameson, Micheal Hardt ve Antonio Negri'nin (HN) 2000 yılında piyasaya çıkan "*İmparatorluk*" adlı kitabını şu coşkulu sözlerle değerlendirmiş: '21. Yüzyıla girmek için hiç de fena bir başlangıç değil.'¹ Jameson, 21. yüzyıla HN'nin kitabıyla coşkulu bir başlangıç yaparken, dünya, yeni yüzyıla 11 Eylül terör saldırısı, II. Bush'un "Şer Eksenini" harikası, Afganistan ve Irak işgalleriyle girdi. Tek süper güç olarak kalan ABD'nin "yeni dünya düzeni" siyasetinin her adımı, uluslararası ilişkiler disiplinine ilginin artmasına ve bir "stratejist"lik merakının gelişmesine zemin hazırlıyor. ABD'nin rakipsiz güç kalıp meşruluk kaygısının minimuma inmesi, saldırganlık politikasının maksimuma çıkması, "emperyalizm" kavramını en apolitik kişilerin bile zihinlerine kazıyor. Ama emperyalizm gibi siyasi yükü ağır bir kavramın uzun süre apolitik biçimde kullanılması mümkün olamaz. Kavramların, içinde doğup geliştiği bir tarihi ve belirli doğrultu ve hedefleri işaret eden çağrışımları vardır. Tarihinden ve doğrultusundan uzak bir çağrışım ortada belirli bir boşluk yaratıyor. Bu boşluğun nasıl doldurulacağı, neyi çözüp, neyi yeniden kuracağı ise ideolojik mücadelenin işi. HN'nin kitabının emperyalizm konusunda ortaya çıkan böyle bir boşluğu doldurduğu söylenemese de, böyle bir boşluğa doğduğu söylenebilir. Diğer deyişle, *İmparatorluk* bir ideolojik boşluğu doldurmaktan ziyade bir boşluğu ve bu boşluğun ortaya çıkardığı ihtiyaçları işaret ediyor².

Rivayete göre *İmparatorluk* Sao Paolo'dan Tokyo'ya kadar üniversite binalarının yeni gözdesiymiş (Rapp: 2002). Üniversite binalarında post-Marksizm ve radikal demokrasi

1 İmparatorluk kitabının İngilizce baskısının arka kapığında yer alan bu ifade, Almanca baskıya alınmamış.

2 Almanya'daki sol liberal gazete *tagezeitung* için mülakat yapan Micheal Braun ile Hardt arasındaki konuşmadan kısa bir alıntı, hem yazarların murat ettikleri ile anlaşılabilirler arasındaki açının genişliğini hem de bu geniş açının varolan ideolojik boşluğu işaret edişini iyi bir şekilde göstermektedir: "Hardt: Kitabımız tamamen Amerikan karşıtı olarak okunuyor ama Birleşik Devletler'e karşı olmak yetmez ki. Braun: 'İmparatorluk' kavramı anında emperyalizm kavramını anımsatıyor. Ama x'inci emperyalizm teorisi ortaya koymadığınızı kararlı bir şekilde savunuyorsunuz" (HN, 2002). İmparatorluk kitabının tutarsız ve bulanık karakteri, bu dönemin ideolojik ihtiyaçlarını karşılayamasa da, bir çok kesimin ihtiyaçlarına göre yorumlamak istediği geniş bir alan bırakıyor. Mark Siemons'un gözlemi kitabın semptom karakterine işaret ediyor: "...Gerçek-

ten eleştirmeye de-
ğen bir içerikten ziya-
de, kitaptaki çoğun-
lukla belirsiz, kendi
çalıp oynayan soyut-
lamaların izin verdiği
devasa boşluk, kolektif
fanteziyi açıkça hayata
geçirdi. Bu açıdan kitap her şey-
den önce bir beklen-
tinin semptomu ola-
rak ilginç” (Si-
emons, 2002).

- 3 1999 yılında hala
post-modern olduğun-
u sandığım bir hocamıza
post-Marksizmi eleştiren
bir ödev yazmak istediğimi
söylemişim. Kendisinin
ekstra demokrat, yani
radikal demokrat olduğunu
bildiğim için bu eleştiri
işini özellikle seveceğine
emindim. Beklentimin
aksine ödevin konusunu
kabul etmedi. Bu hocamız,
“bitti gitti o işler, birileri
bir şey yazdı, birileri
cevap verdi, kapandı o
tartışma” diyordu. O dönem
‘bir tartışmanın bitmesi
ne demek? Süresi dolmuş
mamul mü bu?’, diye kendimce
sorgulamalar geçirmiş,
hatta bu hocamızın değerinden
bile şüpheye düşmüştüm.
Bundan bir yıl sonra daha
militan başka bir radikal
demokrat hocamız, radikal
demokrasiyi eleştiren bir
yazımda kendisine referans
vermediğim için bölüm
başkan yardımcılığından
gelen iktidarını kullanmış
ve önüme kendi çapında
engeller çıkarmaya çalışmıştı.
“Hani

den sıkılanların bu yeni akademik
modayla ilgilendiklerine inan-
mamak için bir neden yok³.
Akademik ilginin dışında yeni
teori ihtiyacını karşılamak
isteyen siyasi gruplar arasında
da kitaba belli bir ilgi olduğunu
söylemek mümkün. Bu tespitler
çeşitli ülkelerde kitaba verilen
tepkilerin aynı olduğunu mu
gösteriyor? Tepkiler şu şekilde
sınıflandırılırsa bu soruya evet
yanıtı vermek mümkün olabilir:
Kitabı beğenenler ve beğenmeyenler
(Boşluklar doldurulup daha uzun
bir liste de yapılabilir: kısmen
beğenenler, oldukça beğenenler
vs.). Ama bu yüzeysel sınıflamanın
ötesine geçip iki şeye birbiri
üzerinden yaklaşmaya da çalışabiliriz:
Popüler bir siyasi teori kitabının
tartışılma biçimine bakıp, belirli
bir ülkedeki sol siyasi kültürün
özelliklerini anlama konusunda
veriler elde ederken, belirli bir
ülkedeki birikmiş tartışma
kalıplarının yaratıcı olabilecek
açımlayıcılığıyla yapıtın niteliğini
ve etkileme biçimini daha iyi
kavrayabiliriz.

Sao Paolo veya Tokyo’daki kadar
olmayabilir ama Berlin’de de
İmparatorluk’un yeterince gürlü-
tü çıkardığını söylemek mümkün.
Kitap Almanca’ya 2002 yılında
Almanya’nın “saygın” yayınev-
lerinden (Harvard University
Press misali) Campus yayınevi
tarafından çevrildi. Ancak kitabın
Almanya’daki öyküsü 2002’de
başlamıyor. Berlinli bir eleştirmenin
(kitabın başarısı karşısındaki
haklı hayretinden olacak) biraz
amiyane biçimde ifade ettiği
gibi “Şu memlekette [Almanya’da]
daha kimse okumadan, bu kitabı
önümüze teori sektörünün en sıcak
boku diye takdim ettiler” (aktaran
Otte, 2002). Diğer deyişle, Almanya’nın
da batısı olarak ABD’de çıkan bir
kitap en yeni, en modern icat olarak
Alman entelektüel piyasasına
sunuluyor.

Kanımcı Almanya’da *İmparatorluk*
tartışmalarının çerçevesini çizen
en az üç etken var. Birincisi Almanların
o meşhur ağır felsefe ve teori
gelenekleri. İkincisi Alman radikal
solunda devrimcilerin azınlıkta
olmaları. Üçüncüsü de Alman
radikal solunun Amerika’ya olan
tuhaf zaafı. Bu noktaların neden
ve ne derece doğru olduğunu
ayrıntılı bir şekilde değerlendirmeden
belirli görüntülerini kısaca
açımlamak gerekirse, şunlar
söylenabilir:

1. Alman ulus devletinin (ve Aydınlan-
ması’nın) gecikmişliği ile güçlü
ekonomik potansiyelinin birleşmesi,
ifadesini Alman idealizminde bulan
burjuva düşüncesinin doruk noktalarının
oluşumuna zemin hazırladı. Kant’dan
Hegel’e uzanan Alman idealizminden
günümüzde Habermas’a kadar gelen
ve büyük devlet kaynaklarıyla
desteklenmiş bir düşünürler zincirini
Alman devletinin milli filozofları
olarak niteleyebiliriz⁴. Böylece
Alman kültür ortamı, tu-

tarlı bir metodolojiye sahip, iyi temellendirilmiş, kısaca dört başı mamur teoriler oluşturmuş düşünce geleneklerine alışkın hale geldi. Bu ortamda, çok şey söyleyecekmiş gibi yapıp bir üfürüşte gelenekleri yerinden etmeye ve en can alıcı bağlantıları genellikle şiirsel ara taksimlerle geçiştirmeye dayanan post-modern üslup, kendisini tuhaf bir konumda buldu. Büyük bir felsefi ve teorik iddia ortaya atıldığında kendinden geçme yatkınlığı daha az olan “ayık” Alman entelektüellerinin bir kısmı bu gevşeklikleri ilgiye layık bulmazken, bir kısmı da bu uçuk tutarsızlıklarda kendilerinin pek anlayamadıkları bir derinlik olabileceği umudunu taşıdı.

2. Almanya’da *İmparatorluk* tartışmalarını etkileyen ikinci unsur, Alman radikal solunun küçük burjuva karakterinin çok yoğun olması. Alman radikal solunda, solculuk bir devrim perspektifinden ziyade bir yaşam biçimiyle özdeşleştiriliyor. Bir çok kişi, kapitalist sistemi sonlandırma ve yerine (sosyalizm bir kenara) herhangi başka bir sistem kurma düşüncesine ve çabasına sahip olmadan kendisini radikal solcu olarak görebiliyor⁵. Emperyalist bir ülkenin gelişkin olanakları ve görece yoğun orta sınıf nüfusu, Alman devletinin çeşitli nedenlerle sosyal devleti çökertme operasyonuna geç başlayabilmesi, soğuk savaş döneminde Demokratik Almanya Cumhuriyetinin de etkisiyle ideolojik olarak da iyi çalışılmış anti-komünizminin başarısı gibi faktörler nedeniyle, Almanya’da komünist olmak, kendine radikal solcu diyenler arasında bile sıklıkla totaliter olmakla özdeşleştiriliyor. Almanya’da özellikle gençler arasında radikal sol denilince ilk akla gelen gruplar, sosyalist ve komünistlerden ziyade, anti-faşist (*Antifa*), otonomist ve anarşist gruplar oluyor. Bu gruplarsa kapitalist ya da sosyalist her türlü iktidarı baskıcı olarak görüyorlar. Genel ve soyut bir iktidar eleştirisini teori ve siyasetlerinin merkezine koyuyor ve günlük hayatlarında otoritesiz ve özgür kuratılmış bölgelerin (otonomlar) yaratılabileceğini düşünüyorlar.

3. Kitabın Almanya’da alınmasını etkileyen üçüncü etken ise, Alman radikal solunun Amerika ile olan tuhaf ilişkisi. Bu tuhaf ilişki ilk olarak Almanya ile Amerika arasındaki ilişkidən kaynaklanıyor. Amerika dünya emperyalist sisteminin hegemonik gücünü oluştururken Almanya, emperyalizm kurbanı bir ülkeden ziyade, ABD’nin gölgesi altındaki dünya düzeninden karlı çıkan ülkelerden birisi konumunda. Alman radikal solu, haklı olarak Amerika eleştirisinin kendi ülkesinin emperyalist karakterini gizleme amacıyla kullanılabileceği kaygısını taşıyor. Bu kaygının yanı sıra, Alman radikal solunda antisemitizm tartışmaları-

bunlar iktidar eleştirisini kimseye bırakmıyorlardı” diye düşündüğümü itiraf etmeliyim. Daha sonra soğukkanlılıkla düşününce bu hocalarımızın değeri hakkındaki yersiz şüphelerimden kurtuldum ve onların öğrenim hayatımın en bilgilendirici hocaları olduklarına kani oldum. Özellikle bana akademilerde radikal demokrat olmanın nasıl bir şey olduğunu öğrettikleri için onlara borcumu ödemenin imkansız olduğunu sanıyorum.

4. Elbette bu çizgi doğrusal bir şekilde ilerlemediği için bu filozoflar arasında da ciddi bir seviye farkı var. Hegel sadece Alman idealizminin değil, genel olarak burjuva düşüncesinin doruğuyken, Habermas’ı seviyesi düşen burjuva düşüncesine iyi bir örnek olarak vermek mümkündür.

5. İtalyan filozof, Costanzo Preve, günümüzün devrimci özneleri ve bu arada HN’nin ortaya attığı çokluk kavramı üzerine verdiği bir mülakatla, İtalya, Fransa ve Almanya’da sendikada ve küreselleşme karşıtı hareketlerde devrimcilerin azınlığı oluşturduğunu ve Fransa’da *Liberation* ve Almanya’da *tagezeitung* (daha çok bilinen kısaltma adıyla *taz*) gibi radikal sola en fazla özdeşleştirilen gazetelerin arasında

orta sınıf karakterli olduğunu belirtmekte (Preve, 2003). Preve'nin yorumlarına, bu üç ülke arasında Almanya'nın devrimcilerin yoğunluğu bakımından en geride olduğunu da eklemek gerekiyor.

6 Bu noktada *Praxis*'te yayınlanan iki İmparatorluk eleştirisinin kitaba hak ettiği kadar fazla bir değer biçtiğine inanıyorum. Eleştirilerin ilkinde Mustafa Bayram Mısır ve Sinan Kadir Çelik, kitabın “post-yapısalcı felsefe ve sanayi sonrası toplum kuramlarını temel [aldığını] ve bu kuramları görünürde tutarlı bir şekilde aynı potada” erittiğini söylüyorlar (2002: 267). Sungur Savran ise kitabın ardında muazzam bir entelektüel birikim yattığını iddia ediyor: “Politika ve hukuk teorisinden eski Roma’ya, Avrupa siyasal düşüncesinin bütün önemli uğraklarından post-modernizmin labirentlerine engin bir teorik alanda bir gezintidir İmparatorluk” (2002: 225). Kendi adımı, HN'nin hazırladığı teori çorbasında ne tutarlılık ne de muazzam bir entelektüel birikim görebildim.

7 Kitaba teori kokteyli ve kitsch kavramlarını yakıştıranlardan bazıları: “Yazarlar, postmodern teorilerinin sentezinden bir İmparatorluk-teori kokteyli miks ediyor-

nın merkezi bir rol oynaması da Amerika’yla olan özgül ilişkiyi belirliyor. Almanya’da kendisini Alman-karşıtı (*Antideutsche*) olarak tanımlayan, İsrail ve ABD’ye büyük sempatiyle yaklaşan ve Alman radikal solu arasında ciddi bir etkiye sahip olan akımın hangi noktalara kadar savrulduklarını görmek, Alman radikal solu ve ABD arasındaki ilişkinin tuhaf karakterini ortaya seriyor. Almanların, geçmiş suçları ve sorumlulukları nedeniyle, her koşulda Yahudileri desteklemesi gerektiğini düşünen bu gruplar, Alman solunun İsrail devletinin de çıkarlarını desteklemesi gerektiğini savunuyorlar. Örneğin, bu akımın etkisi altındaki bir çok grup, İsrail’le Dayanışma etkinlikleri düzenliyor. Bu gruplar, Alman Nazizminin hiç bir şeyle karşılaştırılmayacak kadar korkunç bir karaktere sahip olduğunu söyleyerek, Bush’un Hitler’le karşılaştırılmasını skandal olarak nitelerlerken, Filistinlilerin anti-emperyalist mücadelesini anti-semitizmle eşitleyerek, Hitler’le Arafat’ı özdeşleştirmekte bir sakınca görmüyorlar. *Antideutsche*’nin İsrail sevgisi o boyutta ki, Irak savaşı sırasında ABD’yi destekleyecek ve savaş karşıtı gösterileri sabote etmeye çalışacak kadar büyümüş durumdadır. Birçoğuna göre ABD, dünyayı Alman faşizminden kurtardığı ve İsrail’le stratejik ortaklığı nedeniyle saygıyı hak ediyor.

Bu üç etkenin bir araya gelmesiyle, Almanya’daki tartışmalara özgü olabilecek şöyle bir durum ortaya çıkıyor: Kitabı beğenen de beğenmeyen de eğilim olarak onun yöntemsel olarak tutarsız ve teorik olarak zayıf niteliğini kabul ediyor⁶. Ancak Alman düşünce geleneğinde yüksek bir değer verilen teorik ve yöntemsel tutarlılıktan yoksun bu kitap, Alman radikal solunun küçük burjuva karakteri ve ABD zaafı nedeniyle oldukça ciddi kabul de görebiliyor. Genel olarak kitabı beğenenlerse dünyayı çok tutarlı ve sağlam biçimde açıkladığı için değil, aksine uçuk ve gevşek biçimde açıkladığı ve radikal solda iyimser bir hava yarattığı için sahipleniyorlar. Bu kesimler açısından, kitabın tutarsız ve klişe karakteri esasında karamsar ve aşırı gerçekçi Alman solunun çok ihtiyacı olan iyimserliği ve hayal gücünü besleyecek olanaklar sunmaktadır.

Kitabın idealist ve tutarsız karakterini nitelemek için eleştirmenler tarafından sıkça kullanılan iki benzetme “teori kokteyli” ve “kitsch” nitelemeleri oldu⁷. “Kitsch” kavramı bayat, kötü, klişe, zevksiz, bayağı sanatı ifade ediyor. Bu iki benzetmeyi “bayat bir teori kokteyli” olarak birleştirip, bu benzetmenin ilhamıyla Almanya’daki tartışmanın durumuyla ilgili bir analiz yapmaya

çalışırsak, en gerçekçi resmi elde edebileceğimize inanıyorum. *İmparatorluk* kitabının bayat bir teori kokteyli olduğu kabul edilse de, böyle bir kokteylden tadanların kendi nitelikleri, bakış açıları, geçmişleri ve beklentileri nedeniyle farklı tepkiler verdiğini de görmemiz gerekiyor. Bu tepkileri, kafası bozulanlar, kafayı çalıştıranlar, kafayı bulanlar ve kafa bulanlar başlıkları altında dört ana grupta toplayabiliriz. Yöntemsel ve teorik olarak iç tutarlılık, siyasi olarak da net tavır bekleyenler kafası bozulanlar sınıfının tabanını oluşturuyor. Kafayı çalıştıranlar kısmında ise, bu kitabın içeriğindeki tutarsızlıklar ve yanlışlıklardan ziyade kitabın etkisiyle açığa çıkan boşluğu ciddiye alıp, kendi çalışmalarını öne çıkarma vesilesi olarak görenler, diğer deyişle kitabı araçsallaştırmak isteyenler var. Siyasetin ciddiyetine dayanamayan, içinden geldiği gibi dağıtmak isteyen kesimler ise, bu deneysel teori kokteyliyle kendinden geçme ve kafayı bulma denemeleri yapıyorlar. Bir de bu teori kokteylinin kötülüğünün boyutları karşısında kendisini tutamayıp, hazırlayıcılarıyla kafa bulma seansları düzenleyenler var.

Kafası Bozulanlar

“Sinir bozucu” bilimsel açıdan iddialı bir analiz için pek ölçülü bir ifade değil. Ama Hardt ve Negri’nin kitapları bende tam olarak bu duyguya yol açtı ve kitabı yeniden incelediğimde bu duygumun haklı olduğuna kani oldum”. Hansgeorg Conert, “Yeni Manifesto mu yoksa ‘Mistifikasyon mu?’” adlı yazısına bu şekilde başlıyor (2002: 143). Conert, kitaptan bilgi elde etmenin pek mümkün olmadığı iddiasını şu şekilde gerekçelendiriyor: “Yazarların bir çok iddia, tez ve yargılarına katılıyorum ama bunlardan yeni bakış açıları elde edemiyorum. Öte yandan: bakış açılarının ve ifadelerinin özgün olduğunu düşündüğüm yerlerde ise yazarlara katılamıyorum, zira bunları mistifikasyon olarak görüyorum” (2002: 145-6)

David Mayer ise, postmodern basmakalıpların geçit resmi olarak nitelediği kitabın postmodern düşüncenin bir anarşist rönesansa yol açtığını daha iyi gösterdiğini söylüyor (2002). Mayer’e göre, bu postmodern kitapla anarşizmin son inlemesini duymuş oluyoruz. Postmodernizmle anarşizmin ortaklıkları konusunda ise şunları söylüyor Mayer: “Entelektüel anarşizm ile bir çok postmodern kavram aynı mirasa sahipler: siyasi mücadelenin taşıyıcılarından tam bir yabancılaşma, Nietzsche, Tolstoy ve irrasyonalist felsefecilere dönüş, özel alana geri çekilme, kö-

lar” (Mayer, 2002); “HN, küreselleşme dostu komünist manifestolarında, en iyi ihtimalle iştah açıcı olarak kullanılabilecek bir teori kokteyli hazırlamışlar” (Fischbach: 2002); “Eleştirisi blöf, verdiği ümit kitsch” (Fülbert, 2002a); “Bir çok pasaj, Nietzscheci erkek fantazileri ve vıcık vıcık kurtuluş kitschleri arasındaki sayıklamalardan oluşuyor” (Lau, 2002); “Yazarlar, çocuk konusuna gelince, onu her türlü sektör darlıktan kurtarmak için, mistik evrenselcilikten, her somutlanışında kitschden başka bir şey olmayan korkak bir paldır küldürlüğe sapıyorlar” (Siemons, 2002); “İtiraf etmek gerekir ki, özellikle ne yapılması gerektiğine dair bölümler açık değil, çoğu kitschlerden oluşuyor” (Stähli, 2003); “Söz, çokluğun devrimci niteliğine ve Karşı-İmparatorluğa gelince, HN’nin kitabı, içkinlik kitschi, patos ve kötü aşk şiirlerinden oluşan çamura mı saplanıyor?” (Siepen, 2002); “Hardt ve Negri çokluğu, karın ağrıtan bir göçebecilik kitschi seviyesinde hareketli ve asker kaçağı olarak tasvir etse de, ondan [çokluktan] hiristiyen, et ve özne haline gelmiş bir melek yapıyor” (Diefenbach, 2002). Bu yazarların

bir kısmının kitabı beğenenler ya da kısmen beğenenlerden oluştuğunu belirtmek gerek.

8 HN'ye göre artık iç ve dışın kalmadığı pürüzsüz bir dünyada yaşıyoruz ve egemenlikten içkinlik alanına geçtik (2002: 341). Egemenlik, bir iktidar türü olarak tarihsel bir olguyu nitelemek için kullanılabilecek bir kavram. İçkinlik alanı ise incelenen olguyu anlama sürecinde başvurulabilecek bir aşama. Bu ikisi başka düzeyleri ifade ettiği için tarihsel olarak birinden diğerine geçildiğini iddia ederek anlamlı bir tez üretmek mümkün olmuyor. HN, modernliğin iktidar biçimlerini anarken, kavramları zayıf bir şekilde kullanmasından dolayı bariz tutarsızlıklar yapıyor. Örneğin, Foucault'ya dayanarak modern dönemi nitelediğini düşündüğü disiplin toplumu hakkında şöyle diyor: "Foucault, analizinin esas özünün, öznelinin (...) disiplininin mutlak içkinliği olduğu gerçeğini vurguladı (2002: 338). Demek ki, HN, modern dönemin iktidar biçimi olan disiplinin mutlak olarak içkin bir karaktere sahip olduğunu düşünüyor. Ama bir sayfa sonra, HN'nin disiplin toplumunun aslında mutlak içkin karaktere sahip olmadığını öğ-

tümserlik, bir yandan kitleyi aşağılama, bir yandan da kitle aracılığıyla tarihin mucizevi ve kendiliğindenci fethi, bireye ve kendi kişisel kurtuluşuna aşırı bir ilgi –bunlar toplumsal gerçekliğe bakışlarını belirleyen öğelerden sadece bazıları" (2002). Ancak entelektüel anarşizmin kötümserliği, belli dönemlerde idealist bir iyimserliği de içinde taşıyor: "19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başındaki entelektüel anarşizmin bir özelliği de yukarıda anılan karamsarlık ve hiper iyimserlik arasında gidip gelmeleriydi. Bu konuda Sayın Hardt ve Negri öncülerini izliyorlar. Hastalıklı İmparatorluğa alternatif olacak -Ya Rab, sen nelere kadirsin!- yeni bir toplumsal özne var: Çokluk" (2002).

Ancak burada ifade edilen iyimserlik ve kötümserlik meselesi üzerine kısaca durmak gerekiyor. Dünyada iyimser olmak için de kötümser olmak için de yeterince neden olduğuna göre, ne iyimserlik ne de kötümserlik kendi başına olumlu ya da olumsuz bir yargıyı hak edemez. Önemli olan, bunların ilerici bir siyasi mücadeleye ön açıcı ve enerji verici katkıları veya yanılsatıcı ve yorgunluk verici idealizmleridir. HN'nin sunduğu *İmparatorluk* tanımında, soluk alacak tek bir boşluk, izinden gidilecek tek bir çatlak, tek bir hareket alanı bile yok. Bu post-modern teori kokteylinde kavramların sağlamlığı ve değeri olmadığı için "iç" ve "içkin", "dış" ve "aşkın", "varlıksal" ve "varlıkbilimsel" kavramları sürekli olarak birbirine karışıyor⁸ ve bir türlü ontolojik ve epistemolojik düzeyler arasında analitik bir ayırım yapılamıyor. HN, kapitalist ilişkilerin dünya ölçeğinde daha da yoğunlaşması olgusundan çıkarak, iç ve dış kavramlarının anlamsızlaştığı gibi anlamsız bir yargıda bulunuyorlar. "Eskiden diyalektik vardı, şimdi ise işlemiyor" gibi gülünç ifadelerde bulunan HN⁹ (2002: 385), siyasi olarak da ölümcül olan hatalı çıkarımlara ulaşıyorlar.

HN'nin ulaştığı çıkarımlara iyimserlik veya kötümserlik terimlerini yakıştırmamanın çok "iyimser" kaldığını göstermek için 20. yüzyılın iki yıkıcı örneğine bakmak yeterli. İlk iyimserlik derisi I. Dünya savaşıdır. Kautsky'nin "ultraemperyalizm" teorisinin bugün tarih olmasının en önemli nedeni, pratik olarak acı bir biçimde çürütülmesiydi. Mayer, HN'nin *İmparatorluk*'u ile, Kautsky'nin ultraemperyalizmi arasındaki benzerliğe dikkat çekiyor: "Bu kadar pürüzsüz ve istikrarlı bir uluslararası ilişkiler resmi, şaşılacak derecede, Alman sosyal demokratı Karl Kautsky'nin "ultra-emperyalizm" teorisine benziyor. Kautsky'de, ulusal çelişkilerin kendiliğinden istikrarlı bir dünya düzenine dönüşeceğini söyleyerek emperyalizme genel bir mantık veren ya-

nilsamayı besledi” (Mayer, 2002). Kautsky’nin ultraemperyalizm teorisyle beslediği yanılısamalar, bir dünya savaşını engelleyebilecek etkili bir sosyalist mücadeleyi baltaladı. İkinci iyimserlik dersi, II. Dünya savaşından. Beğenenlerin bile aslında HN’yi ciddiye almadığından yakınan Kettner, HN’deki iyimserliğin rahatlatıcı olmaktan çok ürkütücü olduğunu belirtiyor: “İster desteklesin, ister eleştirel bir dayanışma içinde olsun, isterse de reddetsin, kimse bu kitapta yer alan çılgınlığı ciddiye almıyor. Kimse, kitapta sürekli anılan ve (...) Nasyonal Sosyalizmle de ilgili olan (...) “çokluk”un niteliği, “yeni cemaatin” tasdiklenmesi ve yeni barbarlık üzerine konuşmuyor. (...) Oysa HN’nin iyimserliği rahatlatmamalı, aksine ürkütmeli. (...) Bu iyimserlik esasında tehdittir” (2002).

Kettner’in uyarılarını ciddiye almakta fayda var. Post’lar şenlikli biçimde havada uçuşur, birbiriyle reaksiyona girerken pek dikkat çekmeyen bir başka post daha var: post-faşizm. “İçeriği sağlam olmasa da radikal çıkışına hayranım” derken bir noktayı unutmamak gerekiyor: HN’nin kendinden geçerek anlattıkları o yeni barbarlar, o kendini çilecilığe veren din adamları, o arzuların erotik biçimde boşalması vs. sorgulanmadan komünizmle özdeşleştiriliyor ama bunlar, HN’nin salık verdiği gibi arzularının peşinde koşanların kendiliğinden etkinliğinde faşizm, dinci gerici ve linç olmasın? İkinci Dünya Savaşı öncesi, faşizmin içerdiğinden çok radikal üslubu değil miydi bir çoklarını çeken?

Bu tehlikeye karşı korunaklı mı HN’nin teorisi? “Ne yapmalı?” sorusuna verdikleri cevaplara bakarak bir sonuç çıkarabiliriz belki. Mayer teorik olarak şunu çıkarıyor: “Hardt ve Negri’nin düşünceleri (...) sınıf mücadelelerini ve değişen durumu soyut bir şekilde sunuyor. (...) Bu anlamda Negri’nin ‘Ne Yapmalı?’ sorusuna bir yanıtı da var: “Beklemek ve sabırlı olmak!” Hiç o kadar uzağa gitmeye gerek yok. Hardt’ın kendisi bu soruyu “şık” bir biçimde yanıtlıyor: “Neyi arzuluyorsanız onu yapın.” (aktaran Schneider, 2002).¹⁰ Yanıtın ciddiyetsizliğine gülüp geçmek de mümkün. Ama dinleyenlerin ciddiye aldığını düşündüğümüzde durumun korkunçluğu gerçekten daha iyi ortaya çıkıyor. “Neyi arzuluyorsanız onu yapın, tecavüz mü etmek istiyorsunuz, yabancıları linç etmek mi, her şey uyar, önemli olan içinizden geldiği gibi arzularınızı gerçekleştirmeniz”.

Ama HN’nin üç talepten oluşan programı böyle bir tehlikeyi önlüyor olmasın? Maalesef hayır, zira Georg Fülbert’in de belirttiği gibi, HN’nin öne çıkardığı üç talep, çok bulanık ve serma-

reniyoruz: “Kontrol toplumuna geçişte disiplin toplumunun aşkınlık momenti geri çekilirken, iç tarafı öne çıkıyor ve genelleşiyor” (2002: 339). Bir sayfa öncesinde disiplin toplumunun mutlak için bir karakterde olduğunu sanarken, birden disiplin toplumunun aşkın momenti olduğunu da öğreniyoruz. Bir başka yerde HN “Bütün modern eleştiriler, iktidar biçiminin tarihsel evrimi içinden, bir dışı arayan içerden yapıldı” (2003: 197) diyor. Eğer için eleştiri, varolan koşulları temel alarak yapılan bir eleştiriye, tam da HN’nin eleştirdiği bu modern eleştiri türü içkindir. İçerden yapılan eleştiri dışı arıyorsa devrimcidir. Dışı aramadan yapılan eleştiri ise varolan durumun devamına yardımcı olduğu için muhafazakardır. Tarihsel durumun dışından yapılan eleştiri ise idealisttir, gerçeklikten uzaktır. Sonuçta Fabian Kettner’in şu tespitlerine katılmamak elde değil: “HN’nin kavramları kullanışı öylesine hoyrat ki, çoğunlukla söylemek istediklerinden başka şeyi söylüyorlar. ‘Dışsal’ ve ‘aşkın’ arasındaki ayrımdan ne kadar az haberleri varsa, ‘varlıksal’ ve ‘varlık-bilimsel’ arasındaki ayrımdan da o kadar az haberdarlar” (Kettner: 2002).

9 HN şöyle söylüyor: “1960’larda Nietzsche’nin yeniden okunması sayesinde Fransız filozofları burada artık diyalektik işlemediğini gösterdiler. Bu bilgi, merkezinde öznelliğin üretimi olan yeni pratik politik deneyimlerle de doğrulandı (...) Diyalektik değil, reddediş, direniş, şiddet ve varlığın pozitif güçlenmesi gerçeklikteki krizin yeri ile buna uygun yanıt arasındaki ilişkiyi artık işaret ediyordu” (2002: 385) HN’nin ve andığı yazarların diyalektikten hiç bir şey anlamadıkları ortada olduğu için, belki de reddediş, direniş, vs. diyalektik veçheleridir demenin de çok gereği yok. Genel olarak postmodernlerin, özel olarak da HN’nin gülünçlüğü ise şuradan kaynaklanıyor: Eğer epistemolojik olarak diyalektik düşünce yanlış ise ve bazı filozoflar bunu göstermişlerse, ne mutlu ki, insanlık bilgisi birikimi açısından yeni bir aşamadır ve geçmişteki yanlışlar aşılmıştır. Yeni bakış açısını üstün ve yeni yapan, sadece şimdikiyi açıklaması değil, eskiyi de eski epistemolojik araçlardan daha iyi açıklamasıdır. Din eleştirisi yapan bir Aydınlanmacı’nın, ‘Eskiden din doğruydum, şimdi yanlış’ demesi ne kadar gülünç ise, diyalektik eleştirisi yapan postyapısalcının

yenin etkisinin kırılmasını hiç bir biçimde sağlayamıyor (Fülbert, 2002b). İlk talep olarak belirtilen dünya vatandaşlığı hakkı, pratikte sermayenin hareketliliğini artırmaya yardımcı bile olabilir. Fülbert, ikinci talepte ifade edilen “sosyal ücret” ve “herkes için garantili bir gelir” taleplerinin, örneğin işsizlik yardımıyla sosyal yardımı birleştirmek isteyenlerin de kullanabileceğini belirtiyor¹¹. Fülbert, HN’nin üçüncü önerisini (yeniden edinim) ise şöyle değerlendiriyor: “Bu üçüncü talepte, şu alıntının da gösterdiği gibi, bir erkeklik fantezisi ile karşı karşıyayız: “İmparatorluk, bu dünyayı yok edebileceği için, onun efendisi olduğunu iddia etti. Ne büyük bir yanılısı! Oysa ki bu dünyanın efendisi biziz. Çünkü bizim arzularımız ve emeğimiz onu daima yeniden yaratmaktadır”. Ben bu bölümü şöyle yorumluyorum: İki yazar için de gerçek değişiklikler hiç gerekli değil, zira varolan durumu damak zevkine göre yeniden yorumlamak yeterli oluyor”. (Fülbert, 2002b)

Fülbert’in de belirttiği gibi, HN’nin talepleri, somut bir programdan öte, varolan durumun zevke göre yeniden yorumlanması¹². Bu taleplerin içi doldurulmadığı için gerici siyasal projeler tarafından kullanılmaması için hiç bir neden yok. Örneğin “olmayan bir yerde yeni yer yaratmak” (HN, 2002: 230) gibi şairane bir ifadeyi öteki dünyaya göndermede bulunan dinci fundamentalistler niçin kullanmasın? Ya da “Yoksulların kendileri iktidardır. Bir dünya yoksulluğu vardır ama en çok da bir dünya şansı vardır ve bunu en iyi yoksul anlar” (HN, 2002: 170) ifadesi “siz küçük halinizle güçlünüz” diyen faşizmin ya da “bu dünyanın yoksulu öteki dünyanın zengindir” diyen dinci gericiğin başka türden ifadeleri değil midir?¹³, “Artık sömürü ve tahakküm (...) bir şekilde amorf olduğu için, insanın kendini güvende hissedeceği bir yer kalmadı. Artık dış diye nitelenebilecek bir yer kalmadığı için her yerde karşı olmamız gerekiyor” (2002: 223), pratikte “direniş güçlerini dağıtabilirsiniz” demek değil midir?

Bu talepler, burjuva siyasetçileri tarafından kullanılmayacak şekilde formüle edilseydi bile en az iki sorun daha var. Taleplerin o iddia edilen komünist bir program olmanın çok gerisinde olması ve HN’nin teorik çerçevesinin bu geri programa dahi ulaşmak için bile yeterli olmayışı. Mayer bu iki noktayı şu ifadelerle açıklıyor: “Hardt ve Negri, utanç verici derecede evcil taleplere (göçmenliğe yanıt olarak dünya vatandaşlığı, minimum gelir, yeniden edinim) ‘nasıl ulaşılacak?’ sorusuna hiç bir yanıt vermiyorlar. Mücadele edilmesi gereken cephelelerin nerede başlayıp nerede sona erdiğini düşünmeyi kendileri yasak etmişlerdi.

Şu anda İmparatorlukta yaşıyoruz ya, artık muhatap bulamıyoruz. İşçi sınıfının örgütlenmesi, taktiği, stratejisi, sermayenin iktidarına karşı somut karşı güç soruları... bu sorular kendini dayatıyor. HN ise yanıt veremiyor” (Mayer, 2002).

Joachim Hirsch, kendisiyle yapılan bir mülakatta, kafası bozulanlar kısmında olduğunu belli ediyor. *aranca!* dergisi, mülakat sırasında, Hirsch’in sözünü ettiği yeniden üretim sürecinin HN’nin İmparatorluk teziyle ilgisi olup olmadığını soruyor. Hirsch ise enerjik bir şekilde böyle bir ilişkiyi reddediyor: “Söylediklerimin İmparatorluk teziyle ilgisi yok. Bu kitabın teorik olarak çok zayıf ve bu nedenle siyasi olarak çok sorunlu olduğunu düşünüyorum. Onların baktığı açıdan, tartıştığımız sorunun yanıtlanması bir kenara sorulması bile mümkün değil. Bu yazarların devletin geleceği konusunda tamamen belirsiz ve çelişkili ifadelerde bulunmaları hiç de rastlantı değil. Bunların, devletten anladıkları yok. Bu nedenle İmparatorluk kavramının da ayakları yere basmıyor” (2002).

1970’lerde yoğunlukla tartışılan “devlet türetme” teorisine katkıda bulunmuş olan Hirsch’in HN’ye kızgınlığının bir boyutu, siyasi açıdan hayati bir öneme sahip olan devlet tartışmaları konusunda radikal soldaki ilgisizliğe yeni bir dalga katmalarından kaynaklanıyor. Esasında Almanya’da devlet üzerine tartışmaların canlılığını yitirmesi, radikal solda devrimci perspektiflerin gücünü yitirmesinden kaynaklanıyor. Hirsch, 1980’lerin başında devlet türetme tartışmalarının sönümlenmesini anlatırken, tartışmanın iç sınırlarının yanı sıra, o dönem siyasi sahneye yeni sosyal hareketler adı altında çıkan akımların teorik yönelimlerinin – o da varsa- dağılık olmasına da değiniyor. Yeşiller’in oluşumu ve başarısıyla birlikte¹⁴ reformist bir devlet yanılışının nihai olarak materyalist bir devlet tartışmasına ilgiyi azalttığını ve siyasi ilgiden beslenmeyen bu teorinin de gelişemediğini belirtiyor.

İmparatorluk kokteylinden kafası bozulanlar, onun içindeki bazı doğrular kırıntısının, ihtiyaç duyulan ciddi bir teorik tartışmayı getirmeyeceğini, aksine bu tartışmalara ilgiyi azalttığı için varolan cehaleti ve yanılışmaları körükleyici bir etkide bulunacağını belirtiyorlar. Hirsch’in *İmparatorluk* kitabıyla ilgili şu keskin sözlerini bir anlamda ciddi bir teorik tartışmaya çağrı olarak okumak da mümkün: “Ne olduğu belirsiz bir “İmparatorluk”tan konuşmak yerine, sınıf ve sömürü ilişkilerinin küresel olarak yeniden düzenlendiği bir ortamda devlet ve devlet sistemlerinin güncel dönüşümleri üzerine uğraşmak gerekiyor. Ve kesinlikle

da ‘Eskiden diyalektik doğruydum, şimdi ise yanlış’ demesi de o kadar gülünçtür.

10 Florian Schneider’in, HN’nin, kitabın İtalyanca baskısı dolayısıyla yaptıkları konuşmadan aktardığı diğer notlara da bakmak yazarların ciddiyet seviyelerini görmek açısından faydalı olacaktır: “Peki ne yapmalı? ‘Bekleyelim ve görelim başkaları ne yapıyorlar’ diyor Negri gözlerini kırıştırtarak. ‘Ağlar oluşturmak’, Michael Hardt’ın anahtar kelimesi. Gözleri parlıyor, yüzü canlanıyor ve sesindeki kararsızlık kayboluyor: ‘Aslında bu soruyu cevaplandırmak hiç de zor değil: Ne arzuluyorsanız, onu yapın! Bu siyasal hareketlerin kaynağını oluşturuyor. Yaptığımız, yapmaktan zevk aldığımız şeyleri yapıyoruz. Ve gerçekten de bazen ağlar kurarak çalışmak çok zevkli. Bir şeyi yapmak için illa da...’ Duraksıyor ve kısa bir ara verdikten sonra soruyor: ‘Nasıl, iyi yanıt verdim mi?’ (Schneider, 2002). Çok iyi yanıt verdin, Michael. Özellikle de toplantının belki de en politik ve tek ne yaptığını bilen insanı açısından: “Bu akşam, eski direnişçi Negri’yi dinlemek için İçişleri Bakanı olarak anti-terör yasalarını getirmiş ve korumalarıyla birlikte gelmiş olan eski devlet başkanı Francesco Cos-

şıga da bulunuyordu. 73 yaşındaki Hristiyan Demokrat ilk sırada oturdu ve sabırla dinledi. Tanıtım sonunda konuşma hakkına sahip tek kişiydi ve bu fırsatı yazarlara bir dahaki sefere daha kısa bir kitap yazmalarını önermek için kullandı. İçinde bu kadar karmaşık konu barındıran 500 sayfalık bir kitabı kim okuyacaktı şimdi.” (Schneider, 2002)

11. Almanya’da Sosyal Demokrat Parti ve Yeşiller Partisi koalisyonunun “Agenda 2010” adlı 2010’a kadar sosyal devletin çökertilmesi operasyonunun en önemli başlıklarından birini, işsizlik yardımının kaldırılması hedefi oluşturuyor. Bu tasfiye, işsizlik yardımıyla sosyal yardımı birleştirilmesi ve devlet işlerinde bürokratik işlemlerin azaltılması projesi olarak sunuluyor.

12. Georg Fülbert, 2002 yılında *Attac* Yaz Akademisinde sunuşunu, kitabın tezlerini ayrıntılı biçimde tanıtıktan sonra, şöyle belirtiyor: “Benim çıkarığım sonuç şu: *İmparatorluk*, OECD ülkelerindeki tuzu kuru tabakasından biri için, iyi bir güzellik rehberi. Hardt ve Negri, küreselleşme eleştiricileri değil, küreselleşme bilgeleridir” (Fülbert, 2002b).

13. Aynı sayfada HN, egemen Marksistlerin yoksullardan nefret ettiklerini, çünkü

devlet üzerine böyle ciddiyetsiz konuşmalardan kaçınmak lazım. Devlet eskisi gibi varolan iktidar ve tahakküm ilişkilerinin billurlaşma noktası ve kurumsal merkezidir. Eğer bunlarla uğraşmazsak, teorik olarak da devleti ihmal etmiş oluruz. Bu nedenle Hardt ve Negri afallatıcı bir biçimde neo-liberal teorisyenlerle yanyana düşüyorlar. Ve böyle bir şey, çok çeşitli yanlısımları ürettiği için siyasi olarak ölümcül sonuçlara sahip” (2002).

Kafası bozulanlar kısmında sağdan eleştiri yapanlar da var. Ulusalçı sosyal demokrat *die Zeit* adlı haftalık gazetede HN üzerine bir eleştiri yazan Jörg Lau, yazarların anti-Amerikancı olduklarını üstüne basa basa belirtmesine rağmen, *İmparatorluk*’un yeni anti-Amerikancılık dalgasını temsil ettiğine inanıyor¹⁵. Lau’ya göre Negri, burjuva entelektüellerinin militanlık fantezileri için ideal bir izdüşüm sunuyor (2002). Lau, kendi bakış açısından kitabı eleştirdikten sonra, kitabın saygın burjuva yayınevlerinden yayınlanmasına olan kızgınlığını da gizlemiyor ve şu soruyu soruyor: “Nasıl olmuş da, Harvard ve Campus gibi ciddi yayınevleri, böylesi bir teori hurdasını ve kulak tırmalayıcı zırvayı yaymaya karar vermiş? (2002)” İnsan kendine sormadan edemiyor: Nasıl oluyor da bir burjuva yazarı, burjuva düzeninin ana güdüsünden, yani kârdan bu kadar bihaber olabiliyor? Lau, bu saygın burjuva yayınevlerinin, kitabın en kârlı yatırımlarından biri olduğunu anladıklarında, teorik tutarlılık konusundaki kaygılarından -eğer daha önce var idiyse- tamamen kurtulmuş olduğuna emin olabilir. Bu burjuva yazarının *naive* oluşunu bir kenara bırakırsak şunu söyleyebiliriz: kitabı sağdan da soldan da eleştiren yazarların çoğu kitabın teorik zayıflığı üzerinde özellikle durma gereği duyuyorlar.

Kafayı Çalıştıranlar

Gabriele Rohmann’ın *Attac* içinde tartışılması için gönderdiği rapor, kafayı çalıştıranların araçsallaştırıcılığına bir örnek teşkil ediyor. Rohmann, kitabın kurgusunun Marx’ın *Kapital*’ini pek az anımsattığını, konu geçişlerinin daha çok Jostein Gaarders’in *Sofi’nin Dünyası* adlı kitabına benzediğini belirtiyor (Rohmann, 2002). Rohmann, kitapta anılan çok çeşitli disiplinlerden kaynaklar karşısında etkilenmek yerine, onların keyfi biçimde kaynak kullanarak iç tutarlılığı bozduklarını, yeterince emek vermediklerini düşünüyor (Rohmann, 2002). Rohmann kitabın teorik açıdan zayıf karakterine rağmen, *Attac* için çok ilginç olabileceğini söylüyor. Zira Rohmann’a göre HN, artık ulus-

devletler dönemini aştığımızı, belirli bir yere sabitlenemeyen, yaşamın en küçük parçasına kadar girmiş bir imparatorluk döneminde yaşadığımızı iddia ediyorlar ve bu iddia küreselleşme karşıtı hareketleri yakından ilgilendiriyor. Rohmann, bu özelliği nedeniyle çok tartışılan bu kitap üzerine yoğunlaşmanın gerekli olduğunu söylüyor.

Jens Wissel'in "Canavarı Adlandırmak: Nicos Poulantzas ve İmparatorluk" yazısı da kafayı çalıştıranlar kısmına bir örnek olarak verilebilir. Kafası bozulanlar bölümünde fikirlerine kısaca değinilen Hirsch'in öğrencisi olan Wissel, kitabın yanıtlarını tutarsız bulsa da doğru sorular sorduğuna inanıyor. Kitabın hangi doğru sorular sorduğu ve tutarsız yanıtlarla sorulan soruların niteliğini ayırmanın ne derece mümkün olduğu yazıda yanıtlanmıyor. Wissel'de *İmparatorluk* kitabının içeriğinden çok etkisinden söz ediyor: "...[E]mperyalizmin artık güncel olmayan belli bir algılanışı üzerinde etraflıca düşünmemiz için iyi nedenlerimiz vardır. Bu nedenle, Hardt ve Negri'nin post-emperyalist bir düzeni tarif etme çabaları üzerine dönen güncel tartışmalar kullanılmalıdır (2004)." Wissel, HN'nin fütüristik abartmaları, devlet teorisinin yokluğu ve apaçık zayıflıklarına rağmen yeni olanı belirlemedeki radikallikleri nedeniyle ciddiye alınması gerektiğini söylemektedir.

Yeni olanı belirlemedeki radikallik, Wissel'in de ifade ettiği gibi HN'nin açıkça ortada olan teorik zayıflıklarından kaynaklanmıyorsa nereden kaynaklanıyor? Bu radikallik, içeriğinin radikalliğinden gelmediğine göre, kullanılan kavramların, ifade tarzlarının ve üslubun belirli bir konjonktürün ihtiyacına denk düşer şekilde kitabı, dolayısıyla "imparatorluk" kavramını popülerize etmesinden kaynaklanıyor. Kitap hakkında yazan hemen herkes kitabın içeriğinden önce hangi konjonktürde ortaya çıktığını, hangi ihtiyacı karşıladığını, neyin habercisi olduğunu tartışıyor, kitabı bir ilaçtan ziyade semptom olarak görmekte fayda var. İmparatorluk kavramını ilk olarak HN'nin kullanmadığını belirten ve ayrıca emperyalizm kavramını HN gibi bir kenara atmaya da gönlü razı olmayan Wissel, neden HN'nin "İmparatorluk" kavramıyla birlikte canavarı adlandırdığını düşünüyor? Anlaşıldığı kadarıyla, Wissel, kızmak yerine kafasını çalıştırıp, kitabın popülaritesi üzerinden kendi çözümlerini daha açık ve daha ulaşılır kılacağını düşünüyor. Devlet teorisıyla desteklenmiş ve emperyalizmin yeni aşamaları hakkında önemli ve tutarlı çıkarımlarda bulunan metninde bir tane bile imparatorluk kavramı geçmeseydi, Wissel'in çözümlerini niteliğinden bir şey kay-

yoksulların "kuşlar gibi özgür" olduklarını ve fabrika disiplinine uymadıklarını söylüyor (2002: 170). Marksistlerin yoksullardan ne nefret etmek ne de onları sevmek gibi bir derdi olduğunu sanıyorum. Asıl dert her anlamıyla yoksulluktan kurtulmak, mutlaka ahlakçı bir ifade kullanılacaksa, yoksulluktan nefret etmek. HN ise, yoksulların kuşlar gibi özgür oluşundan hareketle yoksulların yoksul kalmasını yani yoksulluğun kalmasını istiyor: HN, yoksulları değil, yoksulların nefret ettiği yoksulluğu seviyor.

14 Yeşiller'in başansı, onun artık hareket karakterinden çıkması anlamına da geliyor. 'Yeşiller hareketi' diye bir kavram, artık bir siyasi oluşumu ifade etmemektedir. Bugün, oyları % 10'lar civarında istikrarlı bir yere oturmuş, orta sınıfın duyarlı kesimlerinin yaşam tarzına uygun, Almanya'nın son 50 yıldaki en saldırgan dış politikasını yönlendiren, "saygın" "Yeşiller Partisi" var. Almanya'da Yeşiller denilince akla 1980'lerdeki gibi radikal çevreci aktivistler değil, her gıda maddesine iki kat daha fazla para vererek alternatif bir yaşam stili sürdüren ekotipeler (Öko-Typen) ve ekoteyzeler (Öko-Tanten) geliyor.

15 Bu konuda Lau'ya katılmak mümkün ol-

masa da, HN açık ve tutarlı analizler yerine gizemli ve dolaylı kelime oyunlarına başvurduğu için eleştirilenlerin yanlış anlama suçlamasından muaf olduğuna inanmıyorum.

16 Wissel'in canavarı adlandırdığını düşündüğü İmparatorluk kavramı, Almanca'ya İngilizcesi gibi bırakılarak çevrildi. Almanca'da kullanılan Latince "Imperium" ya da öz Germence "Reich" kavramları yerine İngilizce "Empire" kullanıldı. Fischbach'ın kitapla ilgili değerlendirmesi, "Empire" kavramının neleri örttüğü hakkında önemli bilgiler veriyor: "Hardt ve Negri'nin sundukları, tarihin anlamı ve yapılarıyla ilgili bir 'büyük anlatı'. Ancak burada ne ağır bir empirik çalışmanın ürününe görmek ne de sıkı bir tündengelimini izlemek mümkün. Daha ziyade iki tane birbirini yansıtan, terminolojik olarak birbirinin yerini tutan bir laf salatasını dinliyoruz: 'Empire' ve 'Multitude'. İkincisi Almanca baskıya bazı anlamlarını kaybederek 'Menge' (yiğün, çokluk) olarak çevrilmiş, ilki ise çevrilmeden öylece bırakılmış: Tabii ki 'Reich'(İmparatorluk) diye çevrilseydi bir çok utanç verici çağrışımları olacaktı." Fischbach, Reich kavramının Almanya'da Nasyonal Sosyalizmin propaganda

beder miydi? İsteyen okuyucu, *Praxis*'in bu sayısında yayınlanan yazıyı bir de bu açıdan okuyabilir. İmparatorluk kavramının popüleritesini (Wissel'in deyimiyile radikalliğini) kullanarak, emperyalizmin değişen görünüşleri hakkındaki bazı analizlerin daha açık ve dikkat çeker hale gelmesi ihtimali yok değildir. Yeter ki, örttükleri, açtıklarından çok olmaya!¹⁶

Kafası bozulanlar bölümünde andığımız Fülbert'le aynı atölye çalışmasında sunuş yapan *Gruppe d.i.s.s.i.d.e.n.t.*¹⁷ adlı radikal sol grubun sunuşunda da kitabın teorik ve yöntemsel zayıflığı belirtiliyor. Grup üyeleri, kitabın bilimsel standartlarla ölçüldüğünde sorunlu olduğunu ve küreselleşme sürecindeki çelişkilerin bilimsel bir analizi olmadığını söylüyorlar. "Ama" diyor bu grup, "kitabın asıl önemi başka yerden, yani siyasi müdahalesinden geliyor". Bu müdahalenin de iki önemli ayağı var. "1. Kitabın tezlerinin başarısı ve tartışılması belli sol konular üzerinde yeniden düşünmeyi ve hesaplaşmayı sağladı. (...) 2. Hardt ve Negri, siyasi pratik açısından, solun karşı-kültüre dayalı tahayyülüne elveda diyorlar. Dışın ortadan kaybolmasıyla, direniş de İmparatorluk'un bir parçası oldu. (...) Böylece HN, 'devrimci' ve 'reformcu' stratejiler arasındaki sınır ayınlarını aştılar" (*Gruppe d.i.s.s.i.d.e.n.t.*, 2002).

Görüldüğü gibi grup açısından kitabın bilimsel değil, siyasal bir değeri var. Bu siyasal değeri anlamak için, giriş bölümünde öne sürülen bir tesbiti yeniden hatırlamakta fayda var: Alman radikal solunda, devrimcilerin etkisi ve yoğunluğu çok az. Bu nedenle devrimci ve reformcu stratejiler arasındaki tartışmaların kapanması gerektiği iddiası, Alman radikal solundaki bir çok grup açısından rüyasını kurdukları bir tez olsa gerek. Bu açıdan yukarıdaki alıntıda geçen ikinci noktanın *Gruppe d.i.s.s.i.d.e.n.t.* açısından önemi açık. İlk noktada geçen, soldaki belli konuların yeniden düşünülmesi meselesini anlamak için, katıldığım bir *Antifa* toplantısında kitabın nasıl tartışıldığını özetlemek açıklayıcı olabilir. Bu *Antifa* grubunda, antifaşist ve küreselleşme karşıtı mücadelede HN'den nasıl yararlanılabileceği sorusu tartışıldı. Hiç kimseden bir öneri gelemedi. Nihayetinde toplantı, bir üyenin şu sözleriyle kapandı: "Kitap pratik olarak bize bir şey sunmasa da en azından hala emperyalizm teorilerini savunanlara karşı kullanabileceğimiz bazı argümanlar veriyor".

TATblatt dergisinde de kitabın teorik olarak zayıf karakteri belirtildikten sonra, bu eksikliklerine rağmen hangi açıdan faydalı olabileceği şu sözlerle belirtiliyor. "Yine de bu metin, günü-

müzde alevlenen fordist Sol'un bakış açısına sıkışmamış toplumsal hareketlere bir göz atmak açısından motivasyon veriyor' (2001). Fordist Sol ve fordist Sol'un bakış açısına sıkışmak ne demek oluyor? Alevlenen toplumsal hareketlere post-fordist Sol mu demek gerekiyor? Bu toplumsal hareketler, 1980'lerden beri alevlenmemişler miydi? Bu tespit üzerine daha bir çok sorular sorulabilir. Ama *TATblatt*'ın bu ifadesinin ne anlama geldiği açık: *İmparatorluk* kitabının içerik olarak kullanılabilir bir tarafı yok, asıl önemi verdiği motivasyondan geliyor.

TATblatt gibi, *İmparatorluk* kitabını tamamen araçsal bir açıdan faydalı bulan, başka bir dergi de *arranca!* Geleneksel olmayan yeni bir sol anlayışı savunan *arranca!* dergisi de, *İmparatorluk* kitabına olan ilgilerinin, egemenliğe dayanmayan siyaset anlayışlarından kaynaklandığını söylüyor. *arranca!* dergisine çevresine göre geleneksel sosyalist rejimler, devlet yardımıyla egemenlik ilişkilerinin bitirilemeyeceğini göstermiştir (2002). *arranca!*cuların, kapitalist ve sosyalist devleti aynı kefeye koyan, soyut ve genel bir devlet eleştirisine dayanan anlayışlarını sosyalizmle ne derece uyusacağı, anarşizmden ne derece ayrıştırılabileceği başka bir soru. Ancak *İmparatorluk* bağlamında önemli olan nokta şu: *arranca!* *İmparatorluk* kitabının asıl tezlerini tartışıyor ve bunu açıkça söylemekte de sakınca görmüyor. Asıl olarak onların ilgisini çeken iktidar perspektifi olmayan, buna rağmen kendisine komünist diyen bir kitabın başarılı olması ve kendi tezleri açısından bazı argümanlar sunabilmesi¹⁸. Burada da araçsallaştırmanın saf halini görebiliyoruz.

Kafayı Bulanlar

Ellen Spielmann daha kitap Almanca'ya çevrilmeden okuyarlardan ve kafayı bulanlardan. Spielmann, Avrupa ve ABD'deki güncel siyaset açısından en önemli kitap olduğunu ve tam bir küreselleşme teorisi geliştirdiğini düşündüğü *İmparatorluk*'un Almanya'da pek az bilinmesini utanç verici olarak görüyor (2002). Spielmann, Almanya'da son 20 yılın teori dünyasında olanlar konusunda bir teori boşluğu olduğundan, diğer deyişle Almanya'nın post-modern teorilerden yeterince haberdar olmadığından yakınıyor. Alman kitapçılarının barış ödülüne layık görülmüş olan Habermas'ın 1 Kasım 2001 tarihinde Berlin'de yapılacak konuşmasına gideceğini söyleyen Spielmann, bu konferans hakkında hepimizi çok yakından ilgilendiren bir bilgi veriyor: "Böyle önemli bir olaya hazırlıklı katılmak için beyaz bluzumu ütüleceğim" (2001).

sını yaptığı "Üçüncü Reich" kavramını hatırlatabileceğine göndermede bulunuyor. Fischbach, Almanca çevirideki sorun haricinde, HN'nin kullandığı "Empire" kavramının emperyalizmi şirin göstermeye hizmet ettiğini de söylüyor: "Yazarlar 'Empire' kavramıyla, ABD emperyalizminin günlük dönemi için modaya uygun bir elbise dikmişler" (Fischbach, 2002).

17 Bu grubun ismi Türkçe'ye 'Grup muhalif', ya da daha doğrusu, yaratıcılıklarına hak-sızlık etmemek için 'Grup m.u.h.a.i.f.' olarak çevrilebilir.

18 Bu tutumu İngiliz yazar John Holloway'ın HN değerlendirmesiyle karşılaştırmak ilginç olabilir. *Historical Materialism* dergisinin ilk sayısında çıkan eleştirisi Almanca'da da yayınlandı. *arranca!* grubunu, HN ve Holloway'la birleştiren bir nokta var: Hepsisi de sosyalist iktidar aşamasını atlayarak komünizme ulaşma hayali kuruyorlar. Holloway'ın, HN misali şairane teorilerinden bir kaç örnek: "Bizim kavgamız reddedmiştir, bir HAYIR, kapitalizme bir HAYIR, kendi kapitalist özümüze bir HAYIR. (...) Biz i ten şey reddedmiştir, umudun özü, rüyanın maddesi ve kavganın kalbi olan reddediş. Negri ve Hardt'ın kitabı çoğunlukla iştah açıcı ve heyecan verici,

hatta mantıklı. Ama önergelerinin büyük bölümü, kendi genelleştirici pozitiflikleri tarafından boğulmuş. (...) Yeter artık Polybius, Machievelli, Spinoza ve Harrington. Bize yeniden Joachim von Fiore, Abiezer Coppe ve William Blake'i verin. Kuduralım!" (2002). Holloway, bu sözlerinin ardına Blake'den bir şiiri de ekliyor.

19 Spielmann, baş ağrısını kendi dilinde değil Amerikan dilinde yazıyor. Spielmann'ın gönlündeki teorisye'nin milliyetine dair bir işaret olsa gerek.

Spielmann, Habermas'ın konferansına giderken "hem gideyim hem ağlarım" havasındadır. Çünkü gönlünü başkalarına kaptırmıştır: "Gideceğim ama, nasıl bir baş ağrısı¹⁹ yaşıyorum. 1 Kasımdaki bu büyük olay gerçekleştiğinde, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin kitapları hala ne yayınlanmış olacak, ne tartışılmış ne de resmi bir törene nail olmuş. Hiç bir iyi para kazanan yayınevi *İmparatorluk* kitabını programına almadı. (2001)" Spielmann'ın başının ağrısının pek uzun sürmediğine emin olabiliriz. Zira kitap en iyi para kazanan yayınevlerinden birinde basıldı. Hardt ise resmi törenini Alman bankalarının sponsorluğunda Berlin'de tamamladı. Spielmann'ın o dönemki baş ağrısına geri dönersek: "Madamlar, birileri size, eleştirel teorinin tasdiklenmesi için, uzun zamandır rahmetli olmuş olan Michel Foucault'nun iktidar teorisinin yetmeyeceğini söylemedi mi? Madamlar bu başarıyı tatmin olmuş bir şekilde kabul etmek yerine, ancak 20 yıl sonra (bu, dünyayı sarsan teorilerle uğraşmak için bir Alman zaman birimi oluyor) kutsanacak olan iki öcünün dolapta durduğunu görün (2001)". Görüldüğü gibi, Spielmann, eleştirel teoriyi, kutsanma, tasdikleme, resmi törene nail olma, büyük paralar kazanan yayınevinden basılma gibi ölçütlerle değerlendiriyor. Onun açısından, mesele, dünyada –daha doğrusu Avrupa ve ABD'de– kutsanmış bir kitabı izleme konusunda Almanya'nın geç kalması. Spielmann'ın kitabın içeriğinden ziyade başarısı –yani resmi törene nail olması- karşısında kendinden geçip başının döndüğünü anlıyoruz. Bu baş dönmesiyle makalesini bitirirken biz de, ütülenmiş beyaz bluzun ne değerli bir bilgi olduğunu öğrenmiş oluyoruz: "Antonio Negri hala Rebibbia'da, Roma hapisanesinde kalırken, Michael Hardt Duke Üniversitesinin güzel kampüsünde yürüyüşe çıkıyor. Sanırım, beyaz bluzumu dolapta bırakacağım ve kendime renkli bir bluz alacağım (2001)."

David Mayer, *İmparatorluk* kitabını anarşizmin son iniltisi olarak tanımlıyordu. Böyle popüler bir kitabın anarşist karakterini anarşistlerin kendisi de tespit edince kendilerinden geçtiler. Fang, anarşist dergi *graswurzel*'deki yazısına şöyle başlıyor:

Ulusötesi devrim benim gönül verdiğim bir şey. Devrimci bir coşkunun beni uçurmasına hep izin vermişimdir. Ve dünya çapındaki direniş hareketlerinde çok tartışılan "İmparatorluk" fikri de beni uçuruyor: Michael Hardt ve Antonio Negri, utanç verici bir şekilde kendilerini neo-Marksist olarak sunmaya çalışmalarına ve eski Marksist bir tarzda kapitalist piyasayı "anarşist" olarak tarif etmelerine rağmen çok liberterler. Hatta o kadar liberterler ki, saldırının nereden

geleceğini kendileri de biliyorlar: ‘Siz bir anarşist sürüsünüz’ ve kendilerini savunuyorlar: ‘Bazıları, devleti parçalamayı değil ele geçirmeyi hedeflememiz gerektiğini söyleyebilirler. Ama artık, sosyalist ve komünist geleneklerin o kadar dönem denediği yanılısamalardan kurtulmamız gerek. Hayır, biz anarşist değiliz, biz hem liberal hem de sosyalist yönetimlerin ne kadar çok baskı ve kurbanı yol açtığını bilen komünistleriz’. Eğer durum buysa, anarşist olarak ben zaten böyle bir komünizme çoktan hazırım. Eğer dünyadaki bütün komünistler Hardt ve Negri gibi aynı anda Etienne de la Boétie, Dünya Sanayi İşçileri (IWW) ve Aziz Franz von Assisi’yi destekliyorlarsa, ben de komünist olurum! (2002)

Başka bir anarşist olan Narr ise HN’nin bir Marksist olarak hiç bir alternatif önermeyişi karşısında büyüleniyor. “Kim böyle bir şeyi yapabilir, kimin böyle bir şeye hakkı olabilir ki. Böyle bir hazır yemek önerisi, bu kadar çok şeyin öğrenildiği, denendiği yeniden yapıldığı ve yapılmak zorunda olduğu bir yerde paradokstan başka bir şey olmazdı” (2002).

Kafayı bulanlar kısmında muhafazakar yazarlar da var. Bu yazarlardan Gerd Roellecke, HN’nin özellikle Marksist tezlerini yeniden yorumlayışından mutlu oluyor: “Yazarlar Marx’ın dünya tarihi hakkındaki anlatısını ilerletmekten ve toplumsal gelişimdeki en yeni durumu açıklamaktan daha azını yapmıyorlar. Bunu öyle güzel yapıyorlar ki, bendeniz gibi inançlı Marksizm eleştirmenlerini bile, her şeyden önce çok başarılı bir çalışma yaptıkları için mutlu ediyorlar” (2002). Roellecke, kitabın en az her üç sayfasında bir şaşılacak denli güzel düşünce ve gözlemlere rastlamış olduğunu belirtiyor. Böylece kaba bir hesapla, Roellecke’nin kitap boyunca en az 150 kere şaşkınlığa düşmüş olduğunu ve HN’nin hazırladığı teori kokteylin kafa buldurucu karakterini iyi bir şekilde kanıtladığını düşünebiliriz. Doğal olarak Roellecke’nin bu kafayı bulmuş halle kitabı yorumlayışı, biraz daha serbest stil oluyor: “Özellikle de dili kullanışlarındaki üstünlük. Marx’ın “artı-değer’ demeyi tercih edeceği şeye, yazarlar “çokluk” diyorlar. Çok açık: “çokluk”, sayılamaz ki. Bu terim ise, kapitalistlerin ve sömürülenlerin aynı gemide (süreçte) oldukları izlenimini önlüyor” (2002). Böylelikle Roellecke’nin neden çokluk teriminden dolayı coşmuş olduğunu anlamış oluyoruz. Belki HN, çokluk terimini, yeni bir tarihsel özneyi ifade etmek için kullandı ama Roellecke, zaten yazarlar tarafından ne ifade ettiği belli olmayan bu kavramın küçük ayrıntılarıyla uğraşmıyor. O kavramın özünü çok iyi anlamış durumda. Roellecke için

kavramın asıl güzelliği belirsiz olması. Artı değer kavramı gibi sanki işçilerin sömürülmesinin kapitalistlerle bir ilişkisi varmış gibi gereksiz hisler veren terimler yerine, böyle ilişkisizliği vurgulayan kavramlar Roellecke'yi kendinden geçiriyor.

Roellecke'nin HN'nin teori kokteylinin ilişkileri belirsizleştirici karakteri karşısında kafayı bulması için yeterince neden var. Öncelikle, İmparatorluk teriminin emperyalizmle farklı şeyler anlatması, bu muhafazakar yazar için çok etkileyici: "Tek başına, dünya komuta sistemini 'İmparatorluk' olarak nitelemek, kendisini çok yakından anımsatan emperyalizm kavramının tamamen aksine, küresel düzen hakkındaki tahayyüllerimizi aydınlatıyor" (2002). Tek başına, emperyalizm kavramının aksine bir içeriğe sahip olması bile Roellecke'ye yetiyor ama HN, muhafazakarlara rüyalarında bile göremeyecekleri kadar şaşırtıcı hediyeler veriyor: iki Marksist Kapital görünümlü İncil yazıyorlar ve ciddi ciddi ciddiye alınıyorlar: "Hele dünya düzeyinde sınır tanımlarının artık yapılamayacağı düşüncelerinin, takipçisi olmaktan başka bir şey yapmak mümkün değil. Mantıken şu soru kendini dayatıyor: Bu iddianın sonucu bu taraf mı yoksa dinsel mi? (2002)" Ayrıca Marksist olup da sınıftan ve sınıf savaşlarından pek az söz etmenin bir muhafazakar açısından çarpıcılığı da hesaba katılmalı: "HN, sınıflardan ve sınıf savaşlarından pek az, hayatta kalma savaşından pek çok söz ediyor. Sonuçta sermaye değil, çokluk hayatta kalıyor ve en arkada, o bilgi ve umudun birarada yüzdüğü düşünce ufuklarında, 'sınıfsız' bir toplum olanağı görünüyor" (2002). Roellecke, haklı olarak sınıfsız kelimesini tırnak içine alıyor. HN, sınıflardan ve sınıf savaşlarından pek az sözettiğine göre, bu metafor olmalı diye düşünüyor.

Bu bölümde şimdiye kadar fikirleri anlatılanlar, haklarını yememek lazım, belirli ölçülerde kafayı bulanlar konusunda iyi örnekler verdiler. Ancak kafayı bulanların şahikası kimdi diye sorulacak olduğunda verilecek tek bir yanıt olduğu da açıktır: *İmparatorluk* kitabının halkla ilişkiler servisi gibi çalışan anarşizan sol *Jungle World* dergisinde yazdığı yazıyla Tobias Rapp.

"İşte Masterplan geliyor" adlı yazısının daha ilk satırlarından itibaren ne derecede kendinden geçmiş olduğunu hissettiriyor kendisini: "O nasıl bir başlık öyle: 'İmparatorluk'. Bazı kitaplar vardır, içinde ne yazdığından çok daha fazlasıdır işte. Daha kapağından başlıyor. Uzaydan başlayan kasırgalardan oluşan bir bulut resmi görülüyor. Bunun üstüne, simsiyah bir zemine şarap kırmızısı koskoca harflerle yapıştırılmış: 'İmparatorluk' (2002).

Rapp, kitabın daha kapağından meselenin özünü çıkarabiliyor: “O halde neymiş: 1) Olay bütünlük üzerine geçiyormuş 2) Hava yeni bir şeye doğru dönüyormuş 3) Bu yeni şeyin adı da ‘İmparatorluk’muş. En azından kitabın Amerikan orijinalinden böyle görünüyor. Ama Alman baskısında, pastel tonları ve ‘yeni dünya düzeni’ alt başlığıyla o kadar belli olmuyor. Meselenin yeni dünya düzeni olduğu, orijinal baskıda da, daha bir sayfa bile çevirmeden belli oluyordu zaten (2002).

Rapp, Amerika baskısı karşısında, Alman baskısının acemiliğini biraz küçümsedikten sonra kapak bölümünü bitiriyor. Şimdi artık kitabın içindekiler bölümüne girebileceğiz diye düşünenler Rapp’ın kendinden geçme seanslarını çok hafife aldıklarını çabuk fark edeceklerdir. Çünkü Rapp’ın bu kafayla kitabın kapağını açmaya niyeti yok. Kapağı açmak yerine kitabı ters çeviriyor ve arka kapak karşısında biraz daha yükseklerle çıkıyor: “Kitabın arka kapağına bakınca –Etienne Balibar’dan (şaşırtıcı) Saskia Sassen (olağanüstü) ve Frederic Jameson’a (yeni bir yüzyıla girmek için hiç de fena bir başlangıç değil) Slavoj Žižek’e (Komünist Manifesto’yu yeniden yazmaktan daha küçük bir iş değil) kadar, teorisyenlerin kolay kolay göstermeyecekleri maden değerindeki her türlü tevaccühüne mazhar oluyorlar– insan hiç bitmesin istiyor. *This is it*, diyor kitap. Ama daha bitmedi, böyle bir giriş bile her şey değil” (2002).

Gerçekten de bu sadece bir giriş. Rapp, her gelen yeni cümleyle kendi rekorunu kırıyor ve kendinden geçme seanslarıyla kitap pazarlamacılığı yapmanın nasıl bir şey olduğunu gösteriyor: “Meselenin özü küreselleşme ve genç, sıkı düşünce. Yazarlardan bir tanesi İtalyan ve yakın zamana kadar hapisteydi. Diğer yazar ise Amerikalı ve Edebiyat Profesörü. Negri/Hardt. Deleuze/Guattari, Lennon/McCartney, Adorno/Horkheimer ve –sabredin, şimdi söylüyoruz işte – Marx/Engels gibi. Oyunsu (Negri) ve kararlı (Hardt). Negri’deki sol radikal süreklilik (yetmişlerde İtalya, uvriyerizm, sürgün, hapis) ve Hardt’daki akademiye paraşütle inen öz-düşünürlük. Duyun be, diye haykırıyor kitap, işte masterplan geliyor. (2002)” Lennon/McCartney’in burada işi ne? Hardt’ın öz-düşünürlüğü ne demek oluyor? gibi dünyalık soruları bir kenara bırakıp, Rapp’ı dinlemeye devam edelim: “Tamam hepsi iyi güzel de, diyecektir şu ya da öteki arkadaş, bunların hepsini duyduk zaten. Kitabın konusu ne? (2002)” HN’nin bayat teori kokteyliyle kafayı bulmuş olan Rapp’dan hemen yanıt bekleyen hayal kırıklığına uğrayacaktır.

20 Teorik hamilik örneğine Katja Diefenbach'da da rastlamak mümkün: "İnsan kitabı okurken, sürekli olarak onu, yazarlarına karşı savunmak isteği duyuyor" (2002a). Rapp ve Diefenbach, "HN esasında derin bir şeyler söylüyorlar ama farkında değil" demek istiyorlar. Samimi bir eleştiri yerine, HN'ye rağmen HN'yi savunmanın dayanışmacılığı etkileyici. HN'yi savunmak bana düşmez ama böyle bir dayanışmacılığın onları teorik olarak ellerinden tutulması gereken çocuklar rolüne indirildiğini de görmek gerekiyor.

Çünkü, Rapp, hepimizi zengin edecek hazinenin yerini bilen ama haklı olarak söylemekte nazlanan birisi gibi hissetmektedir kendisini:

Aceleye gerek yok, peki tamam anlatacağım, böyle bir soru zaten ancak cevaplanmayı hak edebilir. Eğer "*İmparatorluk*"un konusunu anlamak istiyorsanız, kitabın kusursuz estetik kalitesini ciddiye almak zorundasınız. Çünkü, kitabın ismini veren temel kavram, bir bütün olan kitap gibi işlemektedir. Bu kavram da, bütün bir çağrışım sepetini çağırılmaktadır. Gerçi İmparatorluk her şeyden önce bir kavram – metafor olmak istemeyen bir kavram. Ama kitabın pek de az olmayan bir kısmında, kavram gücünü çağırıldıklarından alıyor. Roma İmparatorluğundan, Britanya İmparatorluğu ve Georg Lukas'ın 'Yıldız Savaşları'na kadar. Bu çağrışımlara rağmen, imparatorluk, yeni bir tahakküm ve egemenlik biçimini tasvir eden bir kavram (2002).

Rapp da, kitabı okuyup kendinden geçenlerin en sevdiği nokta üzerinde duruyor ve HN'nin emperyalizmin miadını doldurduğunu tespit ettiklerini sevinçle ifade ediyor. Ama Almanya'daki hemen hemen bütün değerlendirmelerde olduğu gibi, kitabın teorik tutarsızlık ve zayıflıklarını belirttiğinde, gerçekten Rapp'ın kendinden mi geçtiği yoksa kafayı bulma numarası mı yaptığı şüpheli hale geliyor:

İmparatorluk kitabı, somut önerilere geldiğinde, en zayıf bölüme de geçmiş oluyoruz. Bütün o güzel radikal tavırlar oldukça ağır biçimde çöküyor. Sınırlar mı açılın, herkes için yaşayacak kadar para mı verilsin? Buraya mı yönelmek gerek, bu mu bize perspektif olacak? Bunun için mi bu iki yazarın 460 sayfanın üzerindeki öforik duyarlılıklarına dayanmak zorunda kaldık? Hele hele, madem ulus devletler gittikçe daha fazla etkilerini kaybediyorlar ve ulus devlete yapılan her türlü pozitif gönderme, bazen iyi niyetli olsa da her zaman naive ve esasında gerici, lütfen söyley misiniz kim yaşama için gerekli parayı ödeyecek? (2002)

Rapp, muhtemelen Alman kültüründen gelen teorik ayıklık sorununu, yine muhtemelen Alman kültüründen gelen teorik hamilik alışkanlığıyla²⁰ çözümlüyor: "Ama mesele bu değil, Hardt ve Negri'nin kendisi de biliyor bunu. (2002)" Rapp, HN'nin bunu nasıl bildiklerini söylemiyor ama "gelecek direniş ve özne biçimleri konusunda açık olduklarına göre bunu bilemiyor olamazlar" diye HN'yi savunmaya çalışıyor. Rapp, kitabın taşıdığı tutarsızlıkları neden görmezden gelmek gerektiği konusunda kafayı çalıştıranlar kısmına terfi edecek şekilde şunları söylüyor:

Bu kadar ışık saçıcı bir öğretinin bazı tutarsızlıklarını görmezden gelmek gerekir (...) Negri ve Hardt'ın iyimserliği üzerine alay etmek

artık kabak tadı verdi. (...) *İmparatorluk* bir manifesto ve onu öyle okumak gerekiyor. (...) Olan ve olmuş olan hakkında bir analizden ziyade, ne olabileceği üzerine bir resim bu. Alman solunun karamsarlığın derinliklerinde yüzmesi için elbette iyi nedenler var. (...) Ama Hardt ve Negri haklı olarak tarihin vazgeçemediği ve yazılacak şeylerin de olduğu konusunda ısrar ediyorlar. (2002)

Kafa Bulanlar

HN'nin bayat teori kokteyliyle kafayı bulanların durumlarını anlattıktan sonra, biraz daha eğlenceli bir kısma geçilebilir. Zira hem bu teori kokteylinin hazırlayıcılarıyla hem de bundan kafayı bulanlarla aynı ciddiyet seviyesinde uğraşanlar, yani onlarla kafa bulanlar da var. *Junge Welt*²¹ gazetesinde çıkan 15 sayılı "İmparatorluk Eğitimi" dizisi bu türden bir tepkinin en iyi örneğini oluşturuyor. *İmparatorluk-Eğitimi* dizisinin ilk makalesi "Yeni Proletarya" ismini taşıyor ve hemen girişte dizinin hedefi belirtiliyor: "Junge Welt'le okumak daha güzel. Michael Hardt ve Antonio Negri'nin *İmparatorluk* kitapları artık Almanda da çıkmış durumda. Bu teori tuğlasının büyük bir zar mı yoksa koca bir zırva mı olduğu sorusuna yanıt arıyoruz (Fricke: 2002)"

"*İmparatorluk Eğitimi*"nin üçüncü yazısında Dietmar Kammerer, "Güç, hobi programcılığı yaparak mı elde edilecek?" diye soruyor ve şöyle yanıtıyor: "Nihayetinde 'özgür yazılım' bir sosyal hareket değil ve siyasi bir program ihtiyacını karşılayamaz (2002a)." Kammerer, "Bartely ile Pasif Devrim" başlıklı dizinin onuncu makalesinde ise, tek başına olan, kararsız ve geri çekilen karakterdeki Bartely'nin *İmparatorluk*'un gürültülü, mutluluktan kükreyen, Çokluk'una pek uymadığını belirtiyor. Kammerer, Bartely ile pasif bir direniş düşüncesi için ise "eksik kalsın" diyor (2002b). Andreas Hahn "Bölünmüş Diller: Yılan olarak köstebek" adlı dizinin dördüncü yazısında, işçi sınıfı için HN'nin yılan benzetmesiyle Marx'ın köstebek benzetmesini karşılaştırıyor. Hahn, yazısını şöyle bitiriyor:

Eski köstebek işçi sınıfının enternasyonalizmi olmadan yeni yılan işçi sınıfının mücadelesi yalıtık bir biçimde orada duruyor. Yeni işçiler artık birbiriyle iletişime geçmiyorlar, Hardt/Negri'nin dediği gibi, onlar artık devrim değil, isyan. Onların mezar kazıcısı, birden bire ortaya çıkan soyut bir ajan: postmodernlik. Birçoklarını (ideolojiyi, büyük anlatıyı ve tarihi) mezara gömdüğü iddia edilen bu sözde mezar kazıcısının kendisi de erken emekliye ayrılıp, birden bire siyasi alanın yarıklarını imparatorluğun pürüzsüz yüzeyine çevirmek üzere düzlemiş. İddiaya göre

21 Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DDR) döneminin gençlik gazetesi olan *Junge Welt*, DDR'in ilhak edilmesinden sonra günlük gazete olarak çıkmaya devam etti. Gazete DDR devlet partisinin devamı olan PDS'in aksine sağ savrulmalara karşı direnerek Almanya'da sosyalizmin önemli bir mevzii olarak kalmayı başardı.

de, bu pürüzsüz yüzeyin sanal merkezleri arasında yılan kıvrılıyor. İşte İmparatorluk tezinin müşkül tarafı da bu: Bu yüzeyde yılan hiç bir zaman kendini kavrayamayacak ve daima ‘ruhsuz’ biçimde kalacak (2002).

Monika Krause ise, “Kepazelik Derecesinde Bir Evcillik: Somut Talepler” başlıklı dizinin on dördüncü makalesinde, sadece HN’nin taleplerinin evcilliğinden değil, aynı zamanda bu evcil taleplerin bile nasıl elde edileceğinin belirsiz kaldığından söz ediyor (2002).

Dizinin “Yeni irrasyonelizm” başlıklı on birinci yazısında, *Christoph Junke* HN’nin 200 yıllık anti-kapitalist mücadelenin kazanımlarını unutturan gerici karakterini vurguluyor. Bu yeni sol irrasyonelizmin ürettiği çokluk kavramıyla birlikte, her türlü bağlantı düzeylerinin ve siyasal, toplumsal ve kültürel örgütlenme biçimlerinin ötesinde sadece kendisini çoşkulandırmaya çalışan kendiliğinden, belirsiz, bireyci bir özneye dönülüyor. Junke ayrıca kitabın tutarsız karakterini anmadan geçemiyor:

Eğer hoş postmodern üsluptan gözlerimiz kamaşmazsa, kitaptaki sayısız çelişkileri görmemek olanaksız: bir dış arama işini bırakalım ama aynı zamanda iradeci ve teleolojik davranalım; materyalist bir teleolojiye ihtiyacımız var, ama lütfen determinizmsiz ve ütopyasızından olsun, ‘eski’ teleolojiye veda edelim ama küresel imparatorluğun arkasına bakılması yanlış olan bir dünya tarihsel ilerleme olduğunu da bilelim, (eski) sosyal devlete dayalı üretim rejiminin bitişinden mutlu olalım, ama bu arada sosyal devletin yıkılmasına karşı verilen mücadele ‘elbette çok ahlaklı ve önemli bir ödev’; saf bir siyaset anlayışından vazgeçelim ama çokluğun saf gücünü övelim; hiç bir biçimde küresele karşı yereli desteklemeyelim ama yerelliğin yapay üretimlerini destekleyelim; modernliğin ‘yarıklarına’ karşı emperyal egemenliği ‘pürüzsüz’ görelim, ‘ama aslında her tarafından o kadar çok faylarla sarılmış ki, sadece sürekli, bütünlüklü bir mekan gibi görünüyor’; emperyal tahakkümün mekanların ötesinde vukuu bulduğunu bilelim ama bir de üzerine “karşı güçlerin coğrafyası” diye yazalım, vs. vs. (2002)

Junge Welt gazetesindeki bu dizide HN’nin kötü teori kokteyli ile kafa bulma seanslarını daha iyi yansıtabilmek için iki tane makaleyi uzunca bir şekilde alıntılama faydalı olabilir. HN’nin bu teori kokteylinde ana olarak Foucault ve Marx’ı sentezlediği düşüncesi hakim. Bu görüş doğruysa bile şunu eklemek gerekiyor: HN, bu neresinden tutulsa dökülen sentezi, Deleuzecü sayıklamalarla yapışturmaya çalışıyor. Aşağıda alıntılacağım iki makaleden ilkinin yazarı HN’nin Foucault’ya, ikincisinininkiye, Marx’a düzenlediği operasyondan pek memnun kalmamış durumdadır. Stefan Broniowski, dizinin “Homo-

homo Hurdalar: Heteroseksüel terör: Hemen alın!” başlıklı sekizinci makalesinde, HN'nin eline düşen Foucault'ya üzülüyor:

Şehrimize yeni bir oyuncakçı dükkanı açıldı. İsmi “Empire ‘R’ Us” ve ayın fırsatı olarak Süper Power Ranger ‘Çokluk’u sunuyorlar. İçinde ne yok ki! Oyun oynanabilecek bir dolu eşya. Beyaz, erkek, heteroseksüel müşteri pek tabi ki eğilim olarak, en yeni devrimci öznenin gene en eski olmasına çok karşı: proletarya. Çünkü bu gruba bir şekilde hepimiz giriyoruz. Öyle değil mi, hele de, beyaz, erkek, heteroseksüel ve küreselleşme karşıtlığında şöyle güzelce kolektif, yaratıcı ve güçlü hissediyorsak kendimizi. Bizler, çokluklar, sermayeyi önümüzde sürükleriz be!

Oyuncaklar güzel ama fiyatlar biraz yüksek. Fiyatlar eleştirel düşünce ve entelektüel düzeydeki kayıplarla ödeniyor. Büyülenme masrafları çok yüksek olduğu için, inandırıcılık hesabını sıfırlamak ve sonra da mitoloji ve patosla taksit taksit ödemek gerekiyor. Birazcık birikim yapılabileceğine, yani alınan materyallerin öğreticiliğine, özellikle dükkana rastlantıyla gelen müşteri kesinlikle inanabilir.

Unutmadan söyleyelim, dükkan, birkaç kendi üretimi mamuller dışında, genelde ithal mamulleri piyasaya sürüyor. Pek tabi ki, ithal mamullerin bazıları nakliyat sırasında telef oluyorsa da, bu, defolu malları ucuza koparabileceğiniz anlamına da gelmiyor. Mesela Foucault'da ‘Biyo-politik’, bir kavram oluşturma çabası iken, H&N'de ‘biyo-politik’ her yere sokup çıkartabileceğiniz bir lego-kelimesi [joker] haline geliyor: b. çevre, b. karakter, b. boyut, b. birlik, b. imparatorluk, b. fabrikasyon, b. mecra, b. doku, b. cemaat, b. kuşak, b. toplum, b. ufuk, b. mücadeleler, b. b. kontrol, b. beden, b. iktidar, b. zorunluluklar, b. ontoloji, b. pratikler, b. üretim, b. mekan, b. öz-örgütlenme, b. alanlar, b. yapı, b. bölge, b. evren, b. dünya ve b. doluşım (neden ‘biyo-politik makine’den söz etmemişler, artık tanrı bilirdi). İyi tınıyor, pek az şey ifade ediyor, harika işliyor.

Ama yazık olmuş. Çünkü ‘Biyo-politik’, belki de bir yandan nüfus artışı, yaş yapıları, ötenazi, gen ve yeniden üretim teknolojileri gibi temalar bağlamını, öte yandan öznel cinsel yönelimler ve pratikleri aydınlatmak için kullanılmaya müsait de olabilirdi. Vesselam, Foucault'da (tabi Deleuzcülükle malûl olmayanında) hala eleştirel bir kavram iken, yazarlarımız onu iyice evcil hale getirmişler: Biyo-politik, biz kendimiziz.

Bu başarılı Teori-Pop-Duo'su (*Pet Shop Boys*'dan ziyade *Modern Talking*), münasip bir kavram bulamasalar da, hiç olmazsa konunun heteroseksüellik olduğunu ortaya çıkartmışlar. İyice kulak verip dinleyen, Hardt ve Negri'nin ‘çokluğun aşkı’ nağmesi çalarlarken, sadece ‘kadın düdüklemeyi’ ve ‘çocuk yapmayı’ kastettiklerini anlayacaklardır. Gerçi bunlar ‘maymun’ ve ‘cyborg’ arasında kendi çalıp oynayan devrimci kuşlar ve çocuklar ama olsun.

Eşcinseller ve kadınlar bütün dünya tarihini açıklayan bu 470 sayfa-

22 Yazar burada muhtemelen James Bond serisinin “The World is not Enough” (Dünya Yetmez) isimli filmine göndermede bulunuyor.

23 Almanya'nın ikinci devlet kanalı. Bu cümle “Aşağı yukarı TRT 2'ye” diye de Türkçeleştirilebilirdi.

24 ZDF'in bir çok ününün tek gözünü kapayarak, “ikinci kanaldan izleyin” demek istedikleri “yaratıcı” reklamına göndermede bulunuluyor.

lık yapıtta tamamen ihmal ediliyorlar. Olmamış, efendiler (dünyanın efendileri), hiç olmamış! Bu amaçlı ‘homohomo’nun sadece üreme ihtiyacı gelmiş beyaz, erkek bir heteroseksüel olduğu aşikar.

Sözün özü: *İmparatorluk* bir sürü hurda, yani tutarsızlık, kestirmecilik, yanlış bilgi, eksiklik ve cehalet sunuyor. Ama dükkana iyice bakılırsa, bazı ilginç şeyler de bulanabilir. H&N'den mutlaka en eski hurdaları satın alıp kazıklanmak gerekmiyor. (2002)

Holger Dewitz'in 15 sayılık dizinin sonuncusunu oluşturan “Tamamına Ulaş: Dünya Yetmez²²” başlıklı yazısı ise HN'nin eline düşen Marx'a ve komünizme acıyanlardan. Dewitz, ayrıca yukarıda ayrıntılı olarak alıntılanan Broniowski'nin HN'yi tikel çıkarları merkeze koyarak eleştirmesinden de pek memnun değil:

İmparatorluğun boş kalbi neye benziyor? Aşağı yukarı ZDF'e²³. Teknik olarak kusursuz ve ruhsuz. Her şey kabulümüz, ana çelişki hariç. Koca koca adamlar daha iyi görebilmek için bir gözlerini kapatıyorlar²⁴. Hepsi de şu fikirde anlaşmışlar: ‘Hakikat oralarda bir yerde olsa gerek’.

Hardt/Negri'de oralarda bir yerler, olsa olsa ay dedemiz ve güneş nitemiz. Savaş yıldızı olan yeryüzü ise, güvenilir topraklar. Zira yeryüzünün bir devrime katlanması mümkün. Yazarlar, komünizmin geleceğini aziz Franz von Assisi'nin tarihiyle örneklemişler. Bu örnek, başka sorunları bir kenara, en azından anlaşılması güç. Yazarların kendi isteğiyle seçilmiş olan fakirlik karşısındaki çocuksu sevinçleri, Çokluk'u coşturmak için pek uygun olmamış. Refah içinde yaşarken, çuvaldan giysileri ve yağmur suyunu övmek kolay. Ama burada Assisi'de olduğu gibi, köstebeklere değil, kütüphanecilere vaaz veriliyor. Uzmanlık sevincine karşı vaazlar. Hardt/Negri, postmodern kısım şeffherinin eleştirilerine bakılırsa, kadınların ve eşcinsellerin durumları hakkında pek az şey söylüyor. Ama HN uyuşturucu ve veganizm²⁵ hakkında da pek az şey yazıyor ve bu mesele değil. İnsan, tikel çıkar uzmanı ise, kendi kısmını çokluğa katabilir. İster Kaliforniya meşelerini temsil etsin, ister üçüncü dünyayı, fark etmez. Önemli olan tikel çıkarlar. Ve nihayetinde konu, temsil değil, tümlük.

“Eski ayrılıklar yerine (...) ulusların her açıdan birbirine bağlılığı geldi (Marx/Engels, Manifesto). İmparatorluk gerçekten de sınırlarına yaklaşıyor. Kendi kendisini fethediyor. Bir çok nedenden dolayı bu iyi bir şey. İlk olarak: *Sbell* gibi girişimler örnek davranışlar sergiliyor –İngiltere ve Hollanda arasındaki bir savaşı tahayyül etmek bile olanaksız-. İkinci olarak: Dünyanın homojenleşmesi ve şebekeleşmesi (kurumlarıyla ve bilimiyle), dünya düzenini daha kırılğan hale getiriyor –Kara sevdaya kapılmış Filipinli bir bilgisayar programcısı milyarlık zararlara yol açmadı mı?- Üçüncüsü: Küreselleşmenin sonucu olarak sermaye yeni alanlara sapamaz, yeni piyasalar fethedemez. (...) Nihayetinde B.M. hayat standartlarını yükseltecek şekilde dünya ça-

pındaki talebi pompalıyor ve Gregor Gysi²⁶ bir kere daha eski komünizmi nedeniyle özür diliyor. Ya da iki ÇUŞ, Marx'la birlikte üçüncü ve son rakiplerini de izgara yapıyorlar. Sonradan Yönetim Kurulu Başkanı'nın omuzlarına tık tık yapıp, tüm bu yemişlerin aslında kime ait olduğunu sorabilir ve yeri geldiğinde bütün bağın bahçenin mülkiyetini alabiliriz.

Sosyologlara, artık gerçekten her şey söylendiği için beş dakikalığına olsun çenelerini kapatmalarını söyleyen bir kitaba karşı haddimizi bilmemiz lazım. (...) Kitap, yaratıcı göçebelerden, yüklerini indirmelerini, parti yapmalarını ve sahip olduğu ünvanlarından ateşçikler çakmalarını samimi biçimde talep ediyor. Hardt ve Negri, devrimcilik oynayan çoklukları harika buluyor. Devrimci bir özne yerine bir kısır döngü sunuyorlar: Militanlık temsil edici değil, kurucudur. Militanlık direniştir, direniş de militanlık. İmparatorluk direnişleri, karşı kamuları, isyankar mahalleleri ve kurtarılmış bölgeleri derhal emiyorsa, çokluk da ona göre davranmalıdır. 200 yıllık isyan deneyimi, düşmanla bir olma bilgisinde birleşmek içinmiş. İsyân, sevgi eylemine dönüşüyor ve İmparatorluk patlıyor.

Marx, kapitalizmin tamamına ermiş (ve uygun bir biçimde komünizme evrilmiş) olmasına elbette seviniyordu. Ama İmparatorluk sonuna gelmedi. Geç kapitalizm bir şeytanlık yapıyor. Eleştiri yaratıcılığa yol açıyor, direniş konsolidasyona ve savaş da ekonominin büyümesine. İster İsa'dan, ister Muhammed'ten ister Lenin'den gelsin, öyle ya da böyle, kapitalizmin zincirlerinden tam bir kopuş için her türlü karşı varoluş, sosyal demokrasi oluyor. Devrim gündemde değilse, başka alternatifler de vardır: Her şeye rağmen çabalamak (Kızıl Ordu Fraksiyonu), alaycı olmak (Kültür Sayfaları), tikel çıkarları savunmak (Kadınlar). Ya da dünya ekonomisinden insan onuruna layık minimum yaşama koşullarını talep etmek, kartel haklarını yıkmak ve vergi vahalarını kurutmak (NGO'lar). Müzakere ustaları ve işkolikler reklamcılık yaparak kapitalizme hız katabilirler. Ya da *Counterstrike* oynayıp heyecanlı zamanları bekleyebilirler. İmparatorluğa direnebilecek tek şey, ana çelişkidir. Bunu bilmek, komünistlerin şansındır. Bunu çözmek ise, insanlığın şanslı (2002).

25 Vejeteryenliği daha da keskin biçimde uygulayanlar. Vejeteryanların aksine, süt ve yumurta da dahil olmak üzere hiç bir hayvansal besin kullanmayanlar.

26 Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin devlet partisi SED'in ve onun devamı olan PDS'in şu anda partiden istifa etmiş olan politikacılarından. Hazır cevap, enerjik ve hızlı konuşma tarzı günümüz medyasının egemen tartışma biçimi olan talk-show'lara uyduğundan Gysi, PDS'in tartışmasız medya yıldızıydı. Egemen medyanın Gysi'yi sevmesindeki bir diğer neden de sık sık SED geçmişi yüzünden özür dileme şansları düzenlemesiydi.

Deney Sonucu: Tadılmasa da Olur

Kiminin kafasını bozan, kiminin çalıştıran, kimine kafayı kimine kafa bulduran bu bayat teori kokteylini denedikten sonra, şu sonucu çıkarıyorum: Tadılmasa da olur. Eğer en Batı'da çıkmanın en ileri, en son çıkanın en yeni olduğunu düşünüyorsanız, üstüne üstlük lüks tüketime zamanınız, enerjiniz ve maddi imkanınız varsa, ayrıca zamanınızın değerli olmadığını düşünüyorsanız, bu kötü teori kokteylinden tatmakta bir sakınca yok. Ancak kendi adıma, mide bulantısı seviyesinden kusma noktasına gelmek

istemediğim için, artık süresiz olarak post-modern teori kokteyllerinden tatmama kararı almış bulunuyorum.

Son çıkan bir kitap için “okunmasa da olur” demek için, en az üç engel var. İlk engel insanlık durumundan kaynaklanıyor. Genellikle insan bir şeye emek harcadıktan sonra, harcadığı emeğin boşa gittiğini kabul etmekte zorluk çekiyor. 500 sayfaya yakın daldan dala atlayan bir kitap üzerine bir dönem boyunca seminer takip ettikten, akademik ve siyasi grupların atölye çalışmaları ve tartışmalarına katıldıktan, kitap üzerine yazılmış bir yazıyı çevirdikten, üzerine yazı yazmak gibi talihsiz bir karar verince baştan sona yeniden her satırını okuduktan, kitap üzerine bir çok başka yazıyı da inceledikten, kısacası oldukça yoğun bir zaman ve emek harcadıktan sonra, insan, bir kitabı ne kadar kötü de olsa, “en azından neyin doğru olmadığını görmek için okuyun” demek gibi bir eğilime kapılıyor. Bu dönemde istemesek de üzerimize yeterince teorik çerçöp boca edilmeseydi ve dünyada okunacak bir dolu daha heyecan verici kitap bizleri beklemeseydi, bu ilk engeli aşmak zor olabilirdi.

İkinci engel, modernlik durumundan kaynaklanıyor. Postmodernler modernliği aştıklarını iddia etseler de, kaldığı kadarıyla onların popülerliği de, en yeni teori olarak sunulmasından kaynaklanıyor. Modern dönemlerde, en gericiler bile, en yeniden haberdar olmak, dahası kendilerini en yeni olarak sunmak için çalışıyor. Bu engeli aşmak için modernliğe karşı olmak gerekmiyor, en son çıkanın en yeni ve en modern olduğuna inanmamak yeterli.

Üçüncü engelse, Marksistlik durumundan kaynaklanıyor. Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra bir çok Marksist, yeni durum karşısında teorik bir yenilenme gerekliliği üzerinde durdu. Elbette, somut durumdaki büyük değişimleri açıklamak ve yeni duruma yeni yanıtlar vermek için teorik kalıplarında ve kavramsal dünyalarında bir sıçrama arayışı kaçınılmazdır. Ama artık kaçınıcı versiyonunun ortaya çıktığı belli olmayan, yeni-Marksizm, neo-Marksizm, post-Marksizm vs. gibi “radikalliklerin”, Marksist-Leninist geleneğinin birikimleri konusunda büyük bir cehaleti yaydıkları ve bayatlamış burjuva düşüncelerini moda haline getirmeye yardımcı oldukları daha iyi ortaya çıkıyor. Bu ortamda, dogmatik Marksist gibi görünmek, yeni Marksist olarak görünmekten daha az üzücü görünüyor.

Bir de belki dördüncü bir engelden söz etmek gerekebilir. Bu da Doğululuk durumundan kaynaklanıyor. Zaten teori konusunda zayıflığı dillere destan olan Doğu memleketinden birisinin,

medeni Batı'da üretilen son model teori kokteyline, "tatmayın, değmez" demesi, her şeyden önce, Doğulu'nun bağınazlığını akla getiriyor. Getirse de fark etmez, yok'a var demenin anlamı yok: Batı cephesinde, ne yazık ki, yeni bir şey yok. HN'nin "İmparatorluk" tezlerinin daha az bayat biçimini okumak isteyen, Kautsky'nin "ultra-emperyalizm" tezlerine bakabilir. Var'a yok demenin de anlamı yok: Bugün yaşanan barbarlığın ve sömürünün işleyiş biçimlerini anlamak ve bu işleyişe müdahil olmak konusunda kafa buldurucu teori kokteylleri yerine doyurucu besinler aranıyorsa, daha yeni şeyler var. 1916 yılında bir doğulunun İsviçre'de yazdığı *Emperyalizm: Kapitalizm'in En Yüksek Aşaması* adlı yapıt, iki batılının 2000 yılında yayınladığı *İmparatorluk* kitabından çok daha taze, çok daha yeni. ■

Kaynakça

- Adolphs, S. Vd. (2002) "Der Begriff des politischen Subjekts hat seinen Gehalt verändert", *Jungle World/Subtropen* 16
- Atzert, T. (2001) "Die Grenzen des Imperiums", *Jungle World* 19
- arranca! (2002) "Die Empire-Anomalie", 24
- Behnl, A. (2002) "Ein Reich komme", *Jungle World* 37
- Broniowski, S. (2002) "Ladenhüter homohomo 'Empire'-Schulung (8): Heterosexueller Terror - jetzt einkaufen", *Junge Welt*, 10 Mayıs
- Brümlik, M. (2002) "Grünenakademie" www.gruene-akademie.de/download/empire_brumlik.pdf erişim tarihi: 10. 03. 2004
- Büsser, M. (2002) "Schauerschimäre 'Empire'-Schulung (7): Nation ist alles andere als Freiheit", *Junge Welt*, 8 Mayıs
- Conert, H. (2002) "Neues 'Manifest' oder Mystifikationen?" *Z. Zeitschrift Marxistische Erneuerung*
- Dewitz, H. (2002) "Geh aufs Ganze 'Empire'-Schulung (15 und Schluss): Die Welt ist nicht genug", *Junge Welt*, 18 Mayıs
- Diefenbach, K. (2002a) "Klassenkampf der Engel", *Jungle World* 25
- Diefenbach, K. (2002b) "Diskontinuität und Terror" *iz3w*, Nisan/Mayıs
- Dorow, T. (2002) "Gottesgerichtsprozesse 'Empire'-Schulung (9): Die neuen Barbaren", *Junge Welt*, 11 Mayıs
- Fang (2002) "Graswurzelrevolution oder Empire?", *Graswurzelrevolution*, 270
- Fanizadeh, A. (2002) "Kommunistisches Manifest, Cyberpunk, Bluff?" *Jungle World* 15
- Fricke, G. (2002) "Wer sind wir? Das neue Proletariat 'Empire'-Schulung (1) *Junge Welt*, 30 Nisan
- Fischbach, R. (2002) "Tausend Splitter tief", *Freitag*, 5 Nisan
- Fülberth, G. (2002a) "Bluff, Kitsch und Affirmation", *Konkret*, 12-14
- Fülberth, G. (2002b) "Attac-Sommerakademie, 29.7.2002, Marburg, Propheten der Globalisierung: Hardt/Negri – Empire" http://www.geocities.com/gruppe_dissident/Empirepaper.htm indirilme tarihi: 10. 03. 2004
- Galloway, A.: (2002) "Panoptikum der Kontrollgesellschaft", *Jungle World/ Subtropen*, 20
- Gruppe d.i.s.s.i.d.e.n.t. (2002) "Attac-Sommerakademie, 29.7. Marburg ,Negri/Hardt - Von der Utopie zur Praxis" http://www.geocities.com/gruppe_dissident/Empirepaper.htm erişim tarihi: 10. 03. 2004
- Hahn, A. (2002) "Gesplante Zungen 'Empire'-Schulung (4): Der Maulwurf als Schlange" *Junge Welt*, 4 Mayıs
- Hardt, M. ve A. Negri (2002) "Michael Braun'la söyleşi" *taz*.18 Mart
- Hardt, M. ve A. Negri (2002) *Empire. Die neue Weltordnung* Campus: Frankfurt/Main
- Hardt, M. ve A. Negri (2000) *Empire*. Cambridge, Massachusetts ve London, England: Harvard University Press
- Heuer, U.-J. (2002) "Der 'Besen Gottes': Das 'Empire' und der 'nichtimperialistische Charakter der USA'. Wie wird das bewiesen von Hardt und Negri?" *Junge Welt*, 25 Haziran
- Hirsch, J. (2002) "Tote Hunde wecken? Interview mit Joachim Hirsch zur Staatstheorie und Staatsableitung", *arranca!* 24
- Hirsch, J. (2001) "Globalisierung und Terror", *Jungle World* 7
- Holloway, J. (2002) "Schritte in die falsche Richtung oder Mephisto statt Franz von Assisi" <http://www.wildcat-www.de/material/> erişim tarihi: 25. 03. 2004
- Jünke, C. (2002) "Gegrillte Grillen 'Empire'-Schulung 11: Der neue Irrationalismus", *Junge Welt* 14 Haziran
- Jünke, C. (2003) "Neue Beiträge zur 'Empire'-Diskussion: Gindin/Panitch und Detlef Hartmann" *Junge Welt*, 25 Ocak

- Kammerer, D. (2002) "Softes Programm 'Empire'-Schulung (3): Kommt Macht von Hobbyprogrammierten?" *Junge Welt*, 3 Mayıs
- Kammerer, D. (2002) "Lieber nicht 'Empire'-Schulung (10): Passiver Widerstand mit Bartleby" *Junge Welt*, 13 Mayıs
- Kettner, F. (2002) "How to strike back the Empire" www.rote-ruhr-uni-org/texte/kettner_empire.html, erişim tarihi: 18. 03. 2004
- Klas, G. (2002) "Freude am Sein 'Empire'-Schulung (6): Ein neues 'Kommunistisches Manifest'?" *Junge Welt*, 7 Mayıs
- Krause, M. (2002a) "Alles oder nichts? 'Empire'-Schulung (2) Die neue Herrschaft", *Junge Welt*, 2 Mayıs
- Krause, M. (2002b) "Empörend zahm 'Empire'-Schulung (14): Konkrete Forderungen", *Junge Welt* 17 Mayıs
- Kurz, F. (2002a) "Multitude aller Länder", *Jungle World* 18
- Kurz, F. (2002b) "Schlaf im Wolfspelz" *iz3w*, Nisan/Mayıs
- Lantz, M. (2002) "Nichts ist unmöglich 'Empire'-Schulung (12): Auf der Suche nach einem linken Toyotismus", *Junge Welt*, 15 Mayıs
- Lau, J. (2002) "Biomacht und Kommunismus", *Die Zeit* 22
- Mayer, D. (2002) "Hardt, Negri und das 'Empire'. Des Anarchismus letzter Seufzer", *der funke* 45
- Mısır, M. B. ve S. K. Çelik (2002) "İmparatorluğun İyimser Metafiziği" *Praksis* 7: 267-304
- Müller, E. (2002) "Die Revolution neu denken", *Jungle World* 19
- Narr, W. D. (2002) "Alternativen zum Weltkapitalismus?", *graswurzelrevolution* 273
- Otte, C. (2002) "Nervöse Stellungnahmen 'Empire' - Ein Gespenst geht um im deutschen Feuilleton", *Junge Welt*, 29 Nisan
- Preve, C. (2003) "Wer ist heute das revolutionäre Subjekt?", *Junge Welt*, 15 Ocak
- Rapp, T. (2002) "Hier kommt der Masterplan", *Jungle World* 13
- Roelcke, G. (2001) "Das Empire schlägt nicht zurück", *Frankfurter Allgemeine*, 16 Ağustos
- Rohmann, G. (2002): Schöne, neue Welt - Michael Hardt und Antonio Negri auf Abwegen Attac Rundbrief, 03.07. erişim tarihi: 18. 03. 2004
- Savran, S. (2002) "'Alternatif Küreselleşme' mi, Proleter Enternasyonalizmi mi?: İmparatorluk'a Reddiye", *Praksis* 7: 225-266
- Schmitt, P. (2002) "Include them out 'Empire'-Schulung (13): Der Multikulti-Rassismus", *Junge Welt*, 16 Mayıs
- Schneider, F. (2002) "Was tun, Herr Negri und Herr Hardt?" <http://tap.wastun.org/tapestry>, erişim tarihi: 18. 03. 2004
- Siemons, M. (2002) "Cäsar, go home!", *Frankfurter Allgemeine*, 24 Mayıs
- Spielmann, E. (2001) "Elementare Ereignisse", *Freiheit*, 17 Aralık
- Siepen, N. (2002) "Multitude, rüste dich!", *Jungle World* 33
- Stäbli, U. (2003) "Empire-Lektürekurs", *Fakultät für Soziologie - Universität Bielefeld (Kıç Dönemi 2002/2003)*
- TATblatt (2001) "Rezension: Empire", 13 Nisan <http://tatblatt.mediaweb.at/163hane.html>, erişim tarihi: 10. 03. 2004
- Virno, P. (2002) "Mit der multitude ist niemals ein Staat zu machen", *Jungle World/Subtropen* 16
- Wissel, J. (2004) "Canavarı Adlandırmak: Nicos Poulantzas ve İmparatorluk", *Praksis* 11